

LOTUL „ATANASIU CONSTANTIN ȘI ALȚII” ÎN ANCHETELE SECURITĂȚII. POEZIILE LUI RADU GYR CA PARTE A UNUI SCENARIU DE INSURECȚIE ARMATĂ

DAN TUDORACHE
Universitatea „Dunărea de Jos” Galați

The "Atanasiu Constantin and the Others" Batch under the Securitate Investigation. Radu Gyr's Poems as Part of an Armed Insurrection Scenario ABSTRACT

In this study, we aimed to reconstruct the history of the batch where the poet Radu Gyr was sentenced to death in 1959, based on the Securitate documents. Thus, we will analyse the national context in which the arrests took place, we will precisely identify the artisans of repression and their roles, we will decrypt the logic and methods applied by them in the investigations, and last but not least we will analyse the finality of the process, with its reverberations in the era.

Cuvinte-cheie: Radu Gyr, poezia carcerală, prizonieri de război, rezistență anticomunistă, represiunea comunistă

Key words: Radu Gyr, prison poetry, war prisoners, anticommunism resistance, communist repression

Celebră la sfârșitul anilor `50, istoria lotului „Atanasiu Constantin și alții” este una peste care s-a așternut o nedreaptă uitare. Singurul ei ecou care a supraviețuit în timp este legat exclusiv de numele poetului Radu Gyr, memoria postdecembristă reținând că acesta a fost condamnat la moarte pentru poezia manifest *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane!*, afirmație repetată până la saturație în aproape toate biografiile sale literare, și în special în spațiul virtual, fără însă a se cunoaște vreun alt detaliu legat de ancheta și procesul poetului¹.

Cât privește cele câteva studii publicate până acum în legătură cu subiectul de față, acestea sunt mai degrabă tangențiale lotului „Atanasiu”, în

¹ A se vedea în acest sens o biografie literară întocmită de prof. Nicolae A. Andrei, la adresa <https://cvlpress.ro/12.03.2015/radu-gyr-1905-1975-poetul-martir/> (accesat la data de 06.08.2022). De asemenea, un articol de presă online care titrează tocmai această idee, la https://adevarul.ro/locale/constantina/inedit-radu-gyr-recita-poeziile-sale-versurile-fost-condamnat-moarte-1_5aa25edbf52022f755da101/index.html#tab-comentarii (accesat la data de 06.08.2022). Singura excepție identificată până acum, este cea a lui Gheorghe Andreica, care redă în una din cărțile sale de memorii povestea lotului „Atanasiu”, așa cum a înțeles-o chiar de la Constantin Atanasiu. Relatarea este singura de acest gen identificată de noi în memorialistica detenției și cu toate că aduce câteva lămuriri absolut meritorii, conține și destule afirmații nereale; vezi Andreica 2000, p. 33-44.

special privind procesul², deci toate departe de a intra în problema de fond a anchetei, a rezultatelor finale, dar și a urmării informative care i-a precedat.

Prin urmare, opinăm că în stadiul actual povestea acestui lot este departe de a fi cunoscută și lămurită, atât în rândul specialiștilor, cât mai ales la nivelul opiniei publice. Astfel, în studiul de față ne-am propus să analizăm contextul național în care au avut loc arestările, să identificăm artizanii represiunii și rolurile lor, să decriptăm logica și metodele aplicate de aceștia în anchete, și nu în ultimul rând să analizăm finalitatea procesului, cu reverberațiile sale în epocă, urmând ca în studii ulterioare să aprofundăm corelațiile pe care acest lot le-a avut cu alte procese din aceeași perioadă.

Context politic național

După consumarea revoluției din Ungaria anului 1956 și a reverberațiilor ei românești, Securitatea și-a sporit urmărirea informativă, ajungând la concluzia că „dușmanii regimului democrat-popular au intrat într-o adâncă ilegalitate, modificându-și tactica, formele și metodele activității lor subversive”³. Dintre toți opozanții reali sau presupuși ai regimului, cei mai periculoși au fost considerați legionarii, mai ales că aceștia erau experimentați în acțiunile subversive exersate și în regimurile politice anterioare. În plus, Securitatea aflase că o parte din legionarii aflați în detenție, dar și dintre cei puși în libertate după anii 1953-1954, încă își cultivau ideile politice și își exprimau sentimentele anticomuniste în cercurile de încredere. Ținând cont de acest tablou, pe parcursul anilor 1956-1957 organele de represiune au continuat atenta urmărire a „dușmanilor poporului”, iar la începutul anului 1958 au declanșat un nou val represiv la nivel național⁴.

Preambul la geneza dosarului de anchetă penală „Atanasiu Constantin și alții”

Istoria lotului „Atanasiu” a fost una complexă încă din faza incipientă și potrivit documentelor identificate până acum în dosarele Securității, personajele cheie de la care a început geneza lotului au fost Victor Clonaru și Constantin Atanasiu, avocați în perioada interbelică, foști combatanți pe frontul de Est și prizonieri de război, apoi deținuți politic în țară și prieteni legați pe viață de toate

² A se vedea un scurt articol despre ancheta și procesul studentului Iulian Constantin, condamnat într-un lot satelit lotului „Atanasiu”, în Ciobanu, Ionescu 2010, p. 290-297. Un studiu care punctează tiparul condamnărilor ideologice ale membrilor lotului Atanasiu într-un cadru represiv mai larg a se vedea la Spiridon 2011, p. 71-83. Un alt studiu care tratează în linii sumare condamnările la moarte ale lui Constantin Atanasiu și Radu Gyr a se vedea la Stancu 2012, p. 181-203; de asemenea, o biografie a lui Victor Clonaru (*Omul care a avut curajul să nu cedeze niciodată*), publicată în: Vasile 2019.

³ Dobre 2006, p. 428-429.

⁴ *Ibidem*, p. 430-431, 477-478.

aceste suferințe prin care au trecut împreună. Un al treilea personaj cheie, fără nicio legătură cu primii doi, a fost poetul Radu Gyr, figură de prim plan a Mișcării Legionare în perioada interbelică, condamnat în anul 1945 pentru „crime de dezastrul țării” și deținut politic până în anul 1956, timp în care a devenit unul din principalii piloni ai rezistenței morale din închisori, grație poeziilor sale mobilizatoare create în tot acest timp⁵.

Urmărind o linie cronologică a documentelor fabricate de organele de represiune, numele lui Victor Clonaru apărea în noiembrie 1954, într-o anchetă efectuată de Securitatea Regională Iași asupra unui fost prizonier de război, arestat în secret și torturat pentru a da declarații despre o presupusă activitate legionară desfășurată în lagărul Oranki din U.R.S.S., și în subdiviziunea acestuia de la Mânăstârka. Conform declarațiilor date reieșea că o parte din prizonierii de război ar fi creat acolo un comandament legionar, din a cărui conducere ar fi făcut parte Victor Clonaru și preotul Dimitrie Bejan iar scopul acestora ar fi fost ca, după repatriere, să reorganizeze Mișcarea Legionară, pentru a lupta în continuare împotriva comunismului. În același timp reieșea că aceștia ar fi organizat „ajutorul legionar” în lagăr și ar fi pus în circulație materiale cu conținut legionar. Totuși, fără să înțelegem deocamdată rațiunile Securității, ancheta a fost sistată după câteva zile de interogatorii, iar anchetatorii de caz nu au mai pornit un proces penal împotriva celui anchetat, și nici împotriva celor vizați în declarații⁶.

Numele lui Victor Clonaru apărea apoi începând cu luna octombrie 1955, într-o acțiune informativă deschisă de Direcția Securității București, Serviciul Raional 1 Mai, pe numele unui anume Ion Papadopol, fost comandant ajutor legionar, semnalat că ar fi dus „activitate pe linia ajutorului legionar”⁷. La momentul deschiderii acțiunii, Direcția a VII-a din cadrul M.A.I. a făcut o verificare pe numele lui Clonaru, însă nu a descoperit ceva incriminant⁸. Numai că, o lună mai târziu, Serviciul Raional 1 Mai raporta la nivel superior rezultatele din acțiunea „Papadopol”, arătând că din datele culese de la agentură Victor Clonaru ar fi fost „un legionar fanatic care în timpul rebeliunii[,] împreună cu un grup de legionari au dezarmat efectivele și a ocupat postul de jandarmi al comunei Militari[,] cu care ocazie a fost omorât un ofițer de jandarmi”⁹.

Anul 1956 este cel în care Securitatea va începe să-și facă o imagine coe-

⁵ Tudorache 2020, p. 131-150.

⁶ Este vorba despre anchetarea învățătorului Gheorghe Coteț (ACNSAS, fond Informativ, dos. 909708, vol. 1, f. 52-53, 58, 61-62, 81; ACNSAS, fond Informativ, dos. 909708, vol. 8, f. 2, 65).

⁷ ACNSAS, fond Informativ, dos. 195479, vol. 1, f. 21, 304-310.

⁸ *Loc. cit.*, f. 21.

⁹ În același raport, Securitatea a propus arestarea a trei persoane care ar fi luat parte la „ajutorul legionar” organizat de Papadopol, însă în privința lui Clonaru nu s-a dispus vreo măsură represivă (*loc. cit.*, f. 304-305).

rentă la nivel central, culegând primele informații cu care va construi osatura anchetei lotului „Atanasiu”, respectiv faptul că o parte din foștii prizonieri de război domiciliați în București ar fi constituit o organizație legionară și faptul că poeziile create de Radu Gyr în detenție au ajuns să circule și în libertate, mai ales printre foștii deținuți politic cu trecut legionar.

Astfel, chiar la începutul lunii februarie 1956, Direcția a III-a a MAI aflase prin mai multe linii informative că pe parcursul detenției, poetul ar fi compus o serie de poezii „cu caracter legionar”, care s-au răspândit printre deținuți „cu scopul de a le menține trează ideea legionară”¹⁰.

În luna mai a aceluiași an, Securitatea a cules o altă informație care venea în confirmarea celor anterioare, de la un informator dirijat în acțiunea lui Ion Papadopol. Acesta raporta cum Papadopol i-a spus că în afara țării ar fi fost tipărită o carte cu 300 de poezii de-ale poetului, și că „poeziile făcute de el au fost învățate de legionarii care ieșeau din închisori și apoi le difuzau”. În plus, chiar Papadopol i-a recitat informatorului dirijat poezia *Noi n-am avut tinerețe*, învățată pe de rost într-o detenție anterioară¹¹.

Pe de altă parte, tot în cursul lunii mai 1956, Direcția a III-a a deschis un dosar de urmărire individuală pe numele lui Constantin Atanasiu, după ce doi informatori au semnalat că, la debitul de tutun în care acesta lucra, situat în strada Academiei, chiar vis-a-vis de sediul M.A.I., se adunau constant legionari eliberați din lagărele de la Canal. Aceasta a fost informația cheie care avea să ducă la declanșarea unei investigații complexe, dar pentru început ofițerii de caz au efectuat o documentare arhivistică, în cadrul căreia au descoperit informații de interes despre trecutul de prizonier al lui Atanasiu, consemnate într-o anchetă din anul 1955 făcută pe seama preotului Dimitrie Bejan și a unui anume Nicolae Chivulescu, ambii foști prizonieri de război. Conform documentelor de anchetă reieșea că Atanasiu ar fi format un grup de legionari în lagărul de la Suzdal, pe care l-a contopit cu cel al „legionarilor” din lagărul Oranki, odată transferat acolo¹².

Pornind de la aceste informații de bază, concluziile Securității au devenit bogate după mai bine de un an de urmărire. Astfel, reieșea că Atanasiu ar fi întreținut legături cu o serie de legionari din București și din provincie, că aceștia îl socoteau un lider, iar debitul de tutun din strada Academiei ar fi fost un fel de centru de întâlniri în care își dădeau vești despre situațiile lor personale. De asemenea, reieșea că Atanasiu ar fi avut legături cu legația engleză, că se

¹⁰ ACNSAS, fond Informativ, dos. 184933, vol. 1, f. 90-93.

¹¹ Notă informativă din 04.05.1956 dată de Sursa „DUDU”, sursă catalogată ca fiind sigură. Ofițerul care a prelucrat nota a subliniat cu creionul roșu informațiile sintetizate de noi, semn că erau de mare interes operativ (ACNSAS, fond Informativ, dos. 195479, vol. 1, f. 205-206).

¹² Este vorba de informatorii „Vladimir” și „Sandu Ioan” (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 1, f. 8-9).

preocupa de plasarea în muncă a legionarilor fără servicii, că făcea comentarii asupra evenimentelor politice interne și internaționale, și de asemenea, că făcea educație legionară. Dar, cea mai importantă concluzie pentru viitoarea anchetă a fost aceea că ar fi discutat despre „modalitatea răsturnării orânduirii sociale” din țară.

Cât privește relațiile pe care le întreținea, catalogate drept „legături legionare”, cele mai strânse erau cu Traian Lucuță, Grigore Zamfiroiu, Mihai Popescu, Victor Clonaru și Nicolae Groza, cu toții foști prizonieri de război și prieteni intimi¹³.

Alte informații confirmau și circularea poeziilor lui Radu Gyr printre aceștia. Astfel, potrivit unui informator, Constantin Atanasiu ar fi posedat un caiet cu aproximativ 20 de poezii de Radu Gyr, care ar fi fost multiplicat de unii „legionari” eliberați din închisori, după ce în prealabil le-au memorat pe parcursul detenției¹⁴.

Drept urmare, în iulie 1957 Securitatea a preschimbato dosarul de urmărire individuală în dosar de grup, concluzionând că Atanasiu, împreună cu toate legăturile lui, desfășura activitate contrarevoluționară¹⁵.

Tot în cursul anului 1957, Securitatea a documentat și mai intens activitatea acestora din prizonierat, făcând intervenții inclusiv la autoritățile sovietice. Așa s-a aflat că Atanasiu și Lucuță au fost pedepsiți cu carceră în repetate rânduri pentru nerespectarea regulamentului de lagăr¹⁶.

Un alt mod de a le descifra trecutul de prizonieri s-a realizat prin intermediul unor deținuți informatori, plasați în aceleași celule de arest cu doi foști prizonieri de război, arestați și cercetați de direcția MAI în cursul anului 1957¹⁷. Ademeniți la discuții, aceștia au povestit că primele încercări de creare a diviziei „Tudor Vladimirescu” au fost sortite eșecului din cauza contribuției energice și constante a lui Constantin Atanasiu, fapt pentru care a fost considerat instigator de către NKVD. De asemenea, cei doi arestați au fost anchetați cu privire la activitatea din prizonierat a lui Constantin Atanasiu și forțați să declare că acolo au desfășurat activitate legionară, punând bazele unei organizații legionare¹⁸.

¹³ *Loc. cit.*, f. 1-3, 8-25.

¹⁴ Am preferat să punem între ghilimele termenul de *legionar* deoarece am redat perspectiva organelor represive, care erau specializate în a construi identități politice pe baza unor realități hiperbolizate sau cu totul distorsionate. În realitate, la momentul anilor 1956-1958, cei în cauză, deși aveau un trecut politic legionar, nu mai acționau ca niște legionari (*loc. cit.*, f. 21).

¹⁵ *Loc. cit.*, f. 2-3.

¹⁶ A se vedea „Nota privind pe legionarul Atanasiu Constantin” din 5 iunie 1957 (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 187882, vol. 2, f. 5-7).

¹⁷ Este vorba de Andrei Ilie și Carol Rădoi, cei care vor constitui baza lotului prizonierilor de război, subordonat în viziunea Securității lui Constantin Atanasiu.

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 30-31, 44, 122, 131, 133; ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 2, f. 53; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 152-156.

Între timp, pe tot parcursul anului 1957, Constantin Atanasiu și prietenii săi Grigore Zamfiroiu, Mihai Popescu, Victor Clonaru și Traian Lucuță, au fost filiați cu intermitențe, acțiune care s-a intensificat mai ales spre sfârșitul anului¹⁹. În plus, în locuința lui Traian Lucuță au fost montate și microfoane, cu ajutorul cărora au fost reproduse discuțiile telefonice purtate cu Atanasiu²⁰.

Prin urmare, uzând de tot acest arsenal informativ, ofițerii de caz aveau spre sfârșitul aceluiași an o imagine de ansamblu cu „elementele de legătură” ale lui Constantin Atanasiu, reieșind că acesta ar fi întreținut „legături subversive” cu diverși „legionari” din orașele București, Brașov, Galați, Timișoara, Bacău și Constanța, iar cât privește enigma legăturii cu legația engleză, aceasta s-ar fi făcut printr-un anume Gelu Balica²¹.

Pentru a înțelege mai bine evoluția și finalitatea anchetei lotului „Atanasiu”, mai reținem și faptul că la mijlocul anului 1957 abia se finalizase procesul unui lot cu 23 de persoane, condamnate în principal pentru deținerea de manuscrise cu poezii carcerale de Radu Gyr, dar și pentru deținerea de armament. Acesta a fost precedentul scenariului de insurecție armată al lotului „Atanasiu”, numai că atunci grosul condamnaților au fost încadrați la „crimă de uneltire contra ordinii sociale,” și la „delictul de deținere și răspândire de publicații interzise”, iar pedeapsa maxim aplicată a fost de 25 de ani închisoare²².

Așadar, având această imagine de ansamblu, în data de 13 februarie 1958 subalternii ministrului de interne Alexandru Drăghici au declanșant arestarea tuturor celor care apăreau în urmărirea informativă a „grupului” Atanasiu, dar și în urmărirea altor grupuri tangențiale.

Artizani și victime

Anchetele lotului „Atanasiu” și urmărirea informativă care i-a precedat au fost orchestrate de Direcția a VIII-a din cadrul M.A.I., responsabilă cu cercetările penale, și condusă la acea vreme colonelul Francisc Butyka²³.

Procesul penal a fost inițiat de cpt. Vasile Dumitrescu în data de 12 februarie 1958, învinuitul principal fiind Constantin (Puiu) Atanasiu, iar acuzațiile care au stat la baza deschiderii anchetei au fost sintetizate din toate informațiile strânse în urmărirea informativă de grup²⁴.

¹⁹ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 3, f. 1, 4-24, 40 bis, 62-68.

²⁰ *Loc. cit.*, f. 173-213; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 4, f. 1-27.

²¹ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 1, f. 7.

²² Este vorba de lotul „Mihăilescu Victor și alții” din Brașov, a cărui anchetă a fost efectuată de M.A.I., regiunea Stalin, sub coordonarea colonelului Gheorghe Crăciun, ulterior comandant al penitenciarului Aiud (ACNSAS, fond Informativ, dos. 263048, f. 2-4; ACNSAS, fond Penal, dos. 543, vol. 4, f. 321-324; ACNSAS, fond Penal, dos. 543, vol. 6, f. 3-6, 207-211, 235-285).

²³ Dobre 2006, p. 239, 696-697.

²⁴ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 1-2.

Rezumate, ele surprind cele două coordonate majore ale anchetei, respectiv faptul că Atanasiu și „complicii” săi ar fi desfășurat o intensă activitate legionară, începută în prizonieratul din U.R.S.S., continuată pe parcursul detenției din țară, apoi extinsă în libertate, până la momentul arestării, și faptul că „pentru menținerea moralului[,] ATANASIU CONSTANTIN cât și o parte din complicii săi, au memorat în timpul deținerii lor poezii cu caracter fascist și mistic compuse de RADU GYR”, și în secundar de George Fonea, pe care le-au pus apoi în circulație²⁵.

Toate aceste acuzații se traduceau juridic în „uneltire contra ordinii sociale din R.P.R.”, infracțiune pedepsită la acel moment cu muncă silnică de la 15 la 25 ani²⁶.

Pentru instrumentarea cercetărilor, nu mai puțin de șaisprezece ofițeri din cadrul Direcției de Anchete Penale au fost implicați direct în anchetarea celor care aveau să constituie lotul „Atanasiu Constantin și alții”, respectiv cpt. Vasile Dumitrescu, cel care a și pornit procesul penal, mr. Ion Nicolau, cpt. Gheorghe Enoiu, cpt. Dumitru Preda, cpt. Nicolae Georgescu, cpt. Dumitru Dumitrescu, lt. maj. Gheorghe Blidaru, lt. maj. Iosif Moldovan, lt. maj. Mihai Necula, lt. maj. Gheorghe Mihăilescu, lt. maj. Nicolae Urucu, lt. maj. Io[a]n Marin, lt. maj. Horia Brestoiu, lt. maj. Gheorghe Vasile, lt. maj. Ion Anghelescu și lt. Ion Tîrlea²⁷.

Din toți aceștia, cpt. Gheorghe Enoiu, cpt. Vasile Dumitrescu, lt. maj. Gheorghe Blidaru și lt. maj. Iosif Moldovan au fost cei mai implicați în efectuarea interogatoriilor, alcătuiind un cvartet al terorii²⁸.

Coordonatorul întregii anchete a fost colonelul Francisc Butyka, care a supervizat permanent circuitul documentelor de anchetă, de la procesele verbale de interogator, până la notele informative de cameră luate pe seama anchetaților, adnotând pe marginile acestora observațiile care trebuiau implementate de

²⁵ *Loc. cit.*, f. 1-2, 101-102.

²⁶ *Loc. cit.*, f. 2. Este vorba de celebrul articol 209, pct. 1, din Codul Penal (c.p.), infracțiune înăspriată și mai mult pe parcursul anului 1958 (Ministerul Justiției 1958, p. 109-110).

²⁷ Identificarea relațiilor „anchetator-anchetat” am făcut-o exclusiv pe baza proceselor verbale de interogator regăsite în dosarele de anchetă, dar este clar că în realitate nu au fost consemnate toate anchetele efectuate, și cu atât mai puțin numele tuturor anchetatorilor care au asistau la desfășurarea lor (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, volumele 1-6, *passim*).

²⁸ Ierarhia implicării în anchetă nu am făcut-o doar după gradele și pozițiile ocupate în cadrul M.A.I., ci și după numărul proceselor verbale de interogator pe care anchetatorii le-au întocmit, dar și după numărul și importanța actelor de procedură penală inițiate (ordonanța de pornire a procesului penal, mandate de arestare și percheziție, concluzii de învinuire). În ceea ce privește duritatea primilor trei anchetatori, fostul deținut politic Radu Mărculescu, condamnat într-un mic lot satelit al lotului „Atanasiu”, avea să relateze în memoriile sale că dintre Vasile Dumitrescu, Gheorghe Enoiu și Gheorghe Blidaru, primul părea să fi fost cel mai inteligent (în sensul de șiret), și mai puțin brutal, în timp ce Enoiu și Blidaru erau „niște animale violente, cu mintea îngustă”. Mărculescu 2012, p. 51.

subalterni²⁹. Mai mult decât atât, col. Butyka împreună cu ministrul Alexandru Drăghici au participat inclusiv fizic la anchetarea lui Constantin Atanasiu, personajul central al întregii anchete³⁰.

În ceea ce privește inculpații care aveau să constituie lotul „Atanasiu”, numărul lor a fost de paisprezece, primii fiind cei care au făcut obiectul urmăririi informative de grup, respectiv Constantin (Puiu) Atanasiu, Victor Clonaru, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Mihai Popescu, Nicolae Groza, Valeriu Cristescu și Nicolae Lupu, la care anchetatorii i-au mai adăugat pe parcursul cercetărilor pe Ion Ageu, Aurel Ibrăileanu, Radu Gyr, Ion Stoianovici, Aurel Marin și Nicolae Manolescu³¹.

Din toți aceștia, șase fuseseră prizonieri de război pe frontul de Est, respectiv grupul de prieteni Constantin Atanasiu, Victor Clonaru, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Mihai Popescu și Nicolae Groza iar din punct de vedere al antecedentelor penale, cu excepția lui Traian Lucuță, Aurel Marin, Mihai Popescu și Nicolae Manolescu, toți mai suferiseră anterior condamnări și internări administrative, atât în perioada regimului Antonescu, cât mai ales în timpul regimului comunist.

Ca trecut politic, în afară de Mihai Popescu, Victor Clonaru și Grigore Zamfiroiu, toți activaseră în Mișcarea Legionară în perioada interbelică, unii cu totul marginal, cum a fost cazul doctorului Aurel Marin, alții cu implicații profunde, cum au fost cazurile lui Radu Gyr și Aurel Ibrăileanu, ambii foști comandanți legionari, sau cazul lui Constantin Atanasiu, fost prefect al județului Putna în timpul guvernării legionare, cu grad de comandant ajutor³².

Cât privește arestările, cu excepția reținerilor anticipate ale lui Victor Clonaru și Aurel Ibrăileanu, toate au fost operate pe parcursul anului 1958, iar dinamica lor a fost următoarea: în data de 13 februarie au fost arestați Constantin Atanasiu, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Nicolae Groza, Mihai Popescu, Nicolae Lupu și Valeriu Cristescu. După ei a urmat preotul Ion Ageu în data de 25 februarie, apoi Radu Gyr în 18 iulie, Ion Stoianovici în 3 august, Aurel Marin în 24 septembrie și Nicolae Manolescu în data de 24 octombrie³³.

Revenind la excepțiile lui Victor Clonaru și Aurel Ibrăileanu, primul a fost arestat încă din 23 decembrie 1957, de Secția 12 Miliție din Ploiești, apoi depus la penitenciarul Ploiești pentru a fi cercetat pentru acte de presupusă înșelăciune

²⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 104, 109, 146^v, 314^v.

³⁰ *Loc. cit.*, f. 32 f^v; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 1-2, 14, 87. În cadrul unei ședințe pe țară a Securității, ținută la începutul lunii decembrie 1957, deci cu aproximativ o lună înainte de începerea anchetelor lotului „Atanasiu”, col. Butyka fusese atenționat de ministrul Alexandru Drăghici să fie mult mai implicat în desfășurarea anchetelor, și chiar să participe personal la interogarea anchetaților. Dobre 2006, p. 426, 459.

³¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. II.

³² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 1

³³ *Loc. cit.*, f. XXIV.

și abia din data de 29 martie 1958 a fost introdus în ancheta lotului „Atanasiu”, ocazie cu care a fost transferat în arestul M.A.I.³⁴. Cel de-al doilea a fost arestat în data de 18 decembrie 1957 de către M.A.I. din motive pe care deocamdată nu le cunoaștem, însă în data de 17 aprilie 1958 a fost și el introdus oficial în ancheta lotului „Atanasiu”³⁵.

Tot în privința arestărilor, este esențial să reținem că în ziua de 13 februarie 1958, când au fost arestați primii șapte membri ai lotului „Atanasiu”, Securitatea a mai efectuat alte zeci de arestări, în special din rândurile foștilor prizonieri de război cu care aceștia și-au intersectat destinele, și care urmau să fie anchetați într-un lot satelit, respectiv lotul mare al prizonierilor. În particular, tot în această zi a mai fost arestat și Nicolae Bărbulescu, fost coleg de serviciu cu Atanasiu și fost prizonier de război la rându-i, urmând să fie anchetat în aceeași poveste. Însă, dintr-un motiv pe care îl vom explica ulterior, ancheta lui s-a finalizat rapid, fiind scos din cauză³⁶.

Anchetele celor paisprezece s-au desfășurat în două etape. Astfel, prima și cea mai intensă s-a consumat în intervalul februarie 1958 - februarie 1959, atât la sediul M.A.I. într-o primă fază, cât mai ales la centrul de anchetă Uranus, iar a doua a continuat după pronunțarea sentințelor din martie 1959, până în toamna aceluiași an, cu mențiunea că această etapă a servit Securității doar pentru a instrumentaliza ramificații ale lotului „Atanasiu” cu alte loturi³⁷.

Și în fine, făcând o analiză cantitativă a documentelor de anchetă, fie ele procese verbale de interogator, de confruntare sau de identificare, rezultă că cel mai frecvent au fost anchetați Constantin Atanasiu, Victor Clonaru, Grigore Zamfiroiu, Valeriu Cristescu, Aurel Ibrăileanu, Nicolae Lupu, Traian Lucuță și Nicolae Groza. Deci în privința acestora și-au concentrat anchetatorii cele mai multe eforturi, însă de departe mai ales în privința primilor doi³⁸.

Așadar, ținând cont de toate aceste detalii, putem spune că lotul „Atanasiu” s-a bucurat de atenția maximă a Securității, aceasta investind resurse masive pentru a-l instrumenta, începând cu urmărirea de grup și continuând cu anchetele intensive, până la finalizarea unor procese în cascadă³⁹.

³⁴ Clonaru era cercetat în temeiul articolului 268, alin. 3 cod penal (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 19, f. 30, 58-61).

³⁵ AANP, fond fișe matricole penale, fișă matricolă penală Aurel Ibrăileanu, disponibilă online pe www.iicmmer.ro. Chiar dacă a fost introdus mai târziu în scenariul lotului „Atanasiu”, Aurel Ibrăileanu a fost anchetat și înainte în legătură cu Constantin Atanasiu, de același cpt. Vasile Dumitrescu (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 3, f. 191-200).

³⁶ ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 5, f. 488-492; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 25^v-29, 34.

³⁷ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 60-61, 77.

³⁸ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. II- XVII.

³⁹ Ținem cont aici și de perchezițiile efectuate, dar și de procesele verbale de sechestrare a averilor tuturor arestaților, precum și de toate actele birocratice legate de prelungirea mandatelor de

Cele patru povești de viață, pe baza cărora s-a instrumentat scenariul de „insurrecție armată”

Dincolo însă de narațiunea care se desprinde din documentele fabricate până la momentul primelor arestări, se naște o întrebare legitimă: Care era istoria reală a acestor oameni, văzuți atât de periculoși de gardienii regimului?

Prima poveste care a constituit baza deschiderii anchetei, deci povestea centrală, a fost cea a lui Constantin Atanasiu, Victor Clonaru, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Nicolae Groza și Mihai Popescu⁴⁰, foști prizonieri de război care, după bătălia de la Cotul Donului din toamna târzie a anului 1942, și-au intersectat destinele în lagărele de pe întinsul URSS-ului, în special în cele de la Suzdal, Oranki, Elabuga, Zeleni Dîl, Izesc, Ivanov, Nicolaev, Mihailovka și Odessa⁴¹. Vreme de câțiva ani, cu toții au avut de îndurat o experiență teribilă, nu de puține ori la limita dintre viață și moarte, din care n-au lipsit foamea, frigul, bolile, mizeria, bătăile, umilințele, dorul de familie și enormele frământări cauzate de viitorul incert.

În ciuda acestei situații dramatice, cu toții au încercat să aibă o atitudine demnă, de luptători anticomuniști care nu au vrut să-și trădeze jurământul față de patrie. În acest sens, peste tot pe unde au fost încarcerăți, au organizat greve cu caracter revendicativ și au făcut opoziție față de formarea diviziei procomuniste „Tudor Vladimirescu”.

Din toți ofițerii captivi ai armatei regale o figură aparte au făcut-o Constantin Atanasiu și Victor Clonaru, ambii impunându-se în memoria camarazilor de arme ca efigii ale rezistenței și demnității românești. Astfel, la ședința de constituire a diviziei „Tudor Vladimirescu” din lagărul Suzdal, Atanasiu s-a opus în mod deschis acțiunii propagandistice, acuzându-i pe inițiatorii de trădare de patrie, atitudine care a fost întâmpinată cu aplauze frenetice de către marea masă a prizonierilor. Ulterior acestui episod, același Atanasiu a combătut cu discreție întreaga propagandă comunistă, fapt pentru care a fost pedepsit în numeroase rânduri cu carcera⁴².

arestare. Un alt detaliu care demonstrează cât de mult a investit regimul în acest proces, a fost și acela că mare parte din acesta a fost stenografiat (ACNSAS, fond Penal, dos. 263, f. 89-202).

⁴⁰ Cercul de prieteni al foștilor prizonieri de război care întrețineau relații de familie nu era redus la cei cinci, acestora alăturându-se Radu Mărculescu, Aurel State, Vasile Stoenescu (zis Bădia), frații Oleg și Igor Dombrovski, Tase Tălpășeanu, Mircea Rădulescu și George Fonea. Cu excepția lui George Fonea, care a murit cu puțin timp înaintea arestărilor din 13 februarie 1958, toți aceștia au fost arestați, numai că Securitatea nu i-a grupat într-un singur lot, ci a creat mai multe, pentru a crea impresia unei organizații cu mai multe ramificații, care conspira împotriva statului. Important de reținut este și faptul că pe lângă prietenia care îi lega de mulți ani, Constantin Atanasiu și Mihai Popescu erau cumnați (Mărculescu 2012, p. 47-49, 62).

⁴¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 22^v, 105-111; ACNSAS, fond Penal, dos. 276; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 167; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 3, f. 50-53^v.

⁴² *Loc. cit.*, f. 23, 117, 366^v; Mărculescu 2010, p. 205-209, 538; Nicolescu 2011, p. 150-151.

La rândul său, Victor Clonaru a fost sufletul protestelor și grevelor de repatriere organizate în lagărele prin care a trecut, în special la Oranki, din această cauză suferind numeroase pedepse disciplinare, inclusiv o tentativă de asasinat⁴³.

Însă cei doi aveau să plătească și mai scump de atât curajul arătat, iar primul mare tribut a fost dat prin câțiva ani suplimentari de prizonierat. Astfel, deși majoritatea confrăților de suferință au început să fie repatriați în valuri succesive începând cu anul 1945, prizonieratul lor a fost prelungit până în anul 1950. Mai mult decât atât, în aprilie 1949, Victor Clonaru a fost condamnat de un tribunal militar din Gorki la 10 ani de muncă silnică pentru nerespectarea regulamentului de lagăr, în fapt pentru acțiunile de protest organizate până atunci⁴⁴. La rândul său, Constantin Atanasiu a fost foarte aproape de a avea aceeași soartă, ținând cont că, în cursul anului 1950, a fost transferat în lagărul din Odessa, împreună cu alți câțiva prizonieri ai rezistenței, pentru a fi anchetați cu privire la opoziția anticomunistă manifestată în lagărele de la Suzdal și Oranki⁴⁵.

Abia la mijlocul lunii decembrie 1950 au fost repatriați toți acești paria ai sortii, însă nu și eliberați. Reintroduși în țară prin lagărul de la Sighet, atât Atanasiu, cât și Clonaru, au fost transferați în centrul de triere Ghencea, unde au fost ținuti până în iunie 1951. Aici au aflat că pentru faptele lor de arme au fost „recompensați” de regim cu câte doi ani de detenție administrativă, prelungiți cu alți doi, pe care i-au executat în mare parte în coloniile de muncă de la Canal, respectiv Columbia, Km. 4, Midia și Peninsula. În acest nou periplu carceral, viețile lor s-au intersectat iarăși cu cele ale unor foști confrăți din prizonierat, indezirabili și ei regimului de la București⁴⁶.

În lagărul Peninsula, acolo unde se aflau în vara anului 1953, atât vasta experiență a prizonieratului cât și probitatea morală demonstrată în tot acest timp, i-a făcut pe toți aceștia să devină un fel de mentori morali pentru ceilalți deținuți politic, în special pentru tinerii care figurau ca studenți la data arestării. În acel context, cu discreție și în cercuri restrânse, foștii prizonieri au pus în circulație valorile morale și social-politice în care credeau, predominante fiind solidaritatea și viziunea anticomunistă. Pe acest fond s-a extins și hotărârea luată încă din prizonierat, anume ca după terminarea calvarului să țină legătura unii cu alții pentru a se sprijini la nevoie.

Însă până la momentul eliberării, o latură a activității de rezistență față de cotidianul carceral a fost și aceea a memorării și răspândirii de poezii create de

⁴³ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 2, f. 3; Mărculescu 2010, p. 10, 333, 354, 366-378, 410-416, 428, 432.

⁴⁴ Clonaru 1992, p. 215-222.

⁴⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 41.

⁴⁶ *Loc. cit.*, f. 22^v, 90, 108.

Radu Gyr în detenție, și care la acea vreme circulau în toate marile penitenciare și lagăre din țară⁴⁷.

Așa cum era firesc, după întoarcerea din detenții, foștii prizonieri au încercat să-și refacă viețile pentru a se bucura de o existență normală, de care au fost privați ani la rând, însă stigmatul politic i-a făcut să se confrunte cu alte situații umilitoare, mai ales în privința găsirii unui loc de muncă. Nu de puține ori, singurele opțiuni rămase au fost slujbele aflate sub calificarea lor profesională, în special cele necalificate⁴⁸. Cazul cel mai edificator este chiar al lui Constantin Atanasiu. Licențiat în drept, acesta nu și-a găsit niciun loc de muncă după întoarcerea din cei 14 ani de pătimiri și, abia în primăvara anului 1955, a fost repartizat de Oficiul Brațelor de Muncă pe un post de vânzător în cadrul „OCL Tutunul”, inițial la un debit de tutun din strada Academiei, situat lângă restaurantul Continental, chiar vis-a-vis de clădirea M.A.I.-ului, după care, din toamna aceluiași an, la debitul de tutun din B-dul Magheru nr. 22, situat în apropierea cinematografului „Patria”⁴⁹.

Ținând cont de acest serviciu cu largă accesibilitate publică, dar și de faptul că era o figură cultă și carismatică, Atanasiu a devenit personalitatea „magnet”, care i-a coagulat în jurul său pe toți ceilalți prieteni din prizonierat stabiliți în capitală. Întâlnirile lor au avut loc atât în trecut, la debitele de tutun la care a lucrat, cât și pe stradă sau acasă la fiecare. În privința discuțiilor purtate, acestea erau în general de natură familială, nelipsind amintirile din prizonierat, iar în particular au discutat inclusiv despre evenimentele politice interne și internaționale, exprimându-și speranța căderii regimului care le-a ruinat tinerețea⁵⁰. Mai mult, câțiva dintre ei au îndrăznit chiar să asculte posturile de radio străine, punând în circulație restrânsă informațiile aflate⁵¹.

Așadar, deși extrem de precauți, pentru mult timp nici unul nu a bănuțit că este filat de Securitate, îngrijorările și suspiciunile lor crescând abia spre sfârșitul anului 1957, când au aflat că unii cunoscuți din detențiile anterioare au fost rearestați, și cu atât mai mult după ce au aflat de arestările lui Victor Clonaru și Aurel Ibrăileanu din luna decembrie⁵².

⁴⁷ De exemplu, în special prin Ion Stoianovici au ajuns în acel lagăr poeziile *Întoarcerea lui Ulise*, *Iisus în celulă*, *Noi n-am avut tinerețe și Rugăciune* (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 7, f. 25-26).

⁴⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 2, f. 9.

⁴⁹ Victor Clonaru a fost și el coleg cu Atanasiu la debitul de tutun din B-dul Magheru pentru scurt timp, respectiv în primăvara anului 1956 (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 4, f. 167; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 22, 56^v, 91^v, 109^v, 263^v; Mărculescu 2007, p. 6).

⁵⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 10, f. 345^v; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 81-82, 110; ACNSAS, fond Penal, dos. nr. 276, vol. 2, f. 51^v-52; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 3, f. 161-162.

⁵¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 292^v, 293^v.

⁵² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 86^v; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 142^v.

O a doua poveste de viață a fost cea a poetului Radu Gyr. Judecat în anul 1945 pentru întreaga sa activitate legionară, dar și pentru publicistica anticomunistă din interbelic, poetul a fost condamnat la 12 ani de închisoare pentru „crimă de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război”. Din pedeapsa primită a executat unsprezece ani în penitenciarele Brașov, Văcărești și mai ales Aiud, perioadă în care a creat aproximativ 270 de poezii extrem de vibrante emoțional, care s-au răspândit prin mijloace improvizate⁵³, atât în principalele penitenciare din țară, cât și în lagăre de pe întinsul Canalului Dunăre-Marea Neagră⁵⁴.

În septembrie 1955, poetul ar fi trebuit să fie pus în libertate, întrucât era beneficiarul unui decret de grațiere emis de Marea Adunare Națională pe seama celor au fost condamnați pentru crime de război, sau împotriva păcii și umanității. Numai că autoritățile comuniste nu l-au vrut eliberat, mai ales după ce Securitatea a aflat că poeziile sale s-au răspândit prin închisori, menținând moralul deținuților. Prin urmare, după mai multe tergiversări instituționale, s-a găsit și un pretext juridic pentru a fi reținut în continuare, anume pentru cercetări în legătură cu un proces din anul 1941, în care a fost condamnat pentru participarea la rebeliunea legionară. Astfel, în aprilie 1956, Tribunalul Suprem al R.P.R. a dispus revizuirea aceluși proces, sub motivația că poetul nu executase decât o mică parte din pedeapsa primită, autoritățile urmărind să-l recondamne pentru aceleași fapte în baza altei încadrări penale, respectiv pentru „crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare”. Numai că după două luni, mai precis în iunie 1956, poetul a fost pus în libertate în mod cu totul neașteptat, ca urmare a unor bălbe juridice făcute de Procuratura Militară⁵⁵.

Distrus fizic de anii detenției, primele luni de libertate a fost nevoit să treacă prin numeroase investigații de specialitate și internări repetate la trei spitale din București, la ultimul fiind supus și unei intervenții chirurgicale⁵⁶.

⁵³ Mai precis, prin scrierea cu acul, bucata de sârmă sau așchia de lemn pe bucata de geam, fundul gamelei sau talpa bocancului, după ce în prealabil suprafața de scris era unsă cu o emulsie din apă, săpun și praf DDT, sau praf de var răzuit de pe pereții celulei. O altă metodă de răspândire a poeziilor a fost prin intermediul limbajului Morse adaptat la bătaia în perete dar și pe cale exclusiv orală.

⁵⁴ Pentru o evaluare cantitativă a operei poetului, concepută în detenția anilor 1945-1956, am însumat poeziile publicate în cele trei volume de *Poezii* apărute la Editura Marineasa în anii 1992-1994 și poeziile sale publicate în antologia *Poezii din închisori*, de Zahu Pană (1982). Din totalul inițial, le-am scăzut pe acelea care deși au circulat în detenția comunistă, au fost create în condiții de libertate sau în detențiile anterioare anului 1945, publicate în revistele literare din perioada interbelică. În viitor vom publica un studiu cu această inventariere și metodologia aplicată în detaliu.

⁵⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. 77, vol. 10, partea 2, f. 353; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 12, f. 22; ACNSAS, fond Informativ, dos. 184933, vol. 2, f. 366-367.

⁵⁶ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 363-364.

După această convalescență și până la arestarea survenită în vara anului 1958, poetul și-a reluat cu multă precauție câteva relații de prietenie, mai ales pentru a respira o minimă viață culturală. În acest sens, a întreținut vizite în special cu scriitorul Șerban Bascovici și monahul-poet Valeriu Anania, ambii vechi cunoștințe și oameni de încredere.

Cel puțin cu Valeriu Anania, poetul a stabilit de la bun început ca niciodată și nicidecum să nu abordeze între ei subiecte cu caracter politic, pentru ca întâlnirile lor să nu fie interpretate penal în eventualitatea unor noi arestări, înțelegere care a fost respectată întocmai⁵⁷.

Așadar, cei doi și-au făcut o serie de vizite reciproce pe parcursul anilor 1957-1958, iar în cadrul acestora au purtat discuții exclusiv literare și au recitat poezii din propriile repertorii, dominând o atmosferă jovială. Într-una din ele, Anania i-a propus lui Gyr să-i înregistreze pe bandă de magnetofon câteva poezii, mai ales că în trecut procedase la fel cu poezii Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu și monahul-poet Daniil Sandu Tudor. Dând curs doleanței, pe parcursul următoarelor vizite făcute la Anania, Gyr a fost înregistrat recitându-și două balade și mai multe poezii⁵⁸.

În același timp, datorită faptului că poetul se confrunta cu o situație materială extrem de precară, iar sănătatea îi era în continuare pusă la grea încercare, a existat o emulație permanentă de întraajutorare din partea celor care îl cunoșteau. În acest sens a primit sprijin material, financiar și medical din partea rudelor și prietenilor, dar și din partea unor persoane necunoscute acestuia, prin intervenția celor dintâi. Toate aceste gesturi de solidaritate au fost făcute cu discreție, ținând cont de atmosfera de teroare a acelor ani, dar și de faptul că poetul era un paria al regimului, situație care putea atrage consecințe dramatice la o eventuală interpretare din partea Securității. În acest context, printre cei care l-au sprijinit s-au aflat și Valeriu Anania, doctorul Aurel Marin și indirect Constantin Atanasiu⁵⁹.

Numai că, în tot acest timp, poetul a fost urmărit constant de Securitate, aceasta consemnându-i toate vizitele și persoanele cu care întreținea relațiile amicale⁶⁰.

O a treia poveste, care a venit în prelungirea primelor două, alimentând din plin ideea unei insurecții armate cu poeziile lui Radu Gyr drept combustibil moral, a fost cea a circulației de manuscrise cu poezii create de acesta în detenția anterioară.

Fără știința poetului, zeci de deținuți politic care i-au învățat pe de rost po-

⁵⁷ Anania 2008, p. 232.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 234; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 399^v-400, 411^v.

⁵⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 363-364, 381-382.

⁶⁰ Anania 2008, p. 261; ACNSAS, fond Informativ, dos. 184933, vol. 1, f. 1-5; ACNSAS, fond Informativ, dos. 184933, vol. 2, f. 369-371, 407.

eziile răspândite în detenție le-au așternut pe caiete dictando sau foi volante după eliberările din anii '54-'56, iar în cazul celor care aveau să facă parte din lotul „Atanasiu” și a subdiviziunilor sale, astfel de caiete au deținut Grigore Zamfiroiu și fiica acestuia Rodica Zamfiroiu, Valeriu Cristescu și Constantin Atanasiu⁶¹. Din acestea, o parte au fost multiplicat și date mai departe spre lectură cunoscuților, iar în unele ocazii poeziile au fost declamate și comentate împreună. În particular, unul din aceste caiete, deținut de Grigore Zamfiroiu, a fost trimis pentru scurt timp inclusiv monahilor Sofian Boghiu și Felix Dubneac, viețuitori la mănăstirea Plumbuita din București⁶².

Însă din toți cei care au pus în circulație astfel de poezii, descoperite de Securitate pe parcursul anului 1958, în lotul „Atanasiu” aveau să compare doar Grigore Zamfiroiu, Valeriu Cristescu și desigur, Constantin Atanasiu, ceilalți protagoniști fiind prinși în alte procese, dar cu aceleași tipuri de acuzații pentru deținerea, răspândirea și audierea lor.

Și în fine, *cea de-a patra poveste* de care s-a folosit Securitatea pentru a regiza scenariul unei insurecții armate coordonate din exil, a fost cea cu totul marginală a doctorului Aurel Marin.

Doctor în medicină, specialist ORL cu gradul de medic primar și șef de secție la spitalul Cantacuzino din București, doctorul Aurel Marin se bucura de o carieră strălucitoare la cei 40 de ani ai săi, cât avea înainte de a-și începe calvarul vieții⁶³. De asemenea, excelența profesională îi era dublată și de numeroase acte de binefacere, făcute cu discreție⁶⁴. În plus, deși cunoscuse ororile celui de-al Doilea Război Mondial ca medic de campanie, trăia într-o lume aproape paralelă cu cea a foștilor prizonieri și deținuți politic, neavând vreo condamnare la activ sau manifestări politice.

Dar doctorul samarinean era rudă îndepărtată cu Radu Gyr și în vara anului 1956, la o lună după eliberarea acestuia, l-a întâlnit pentru prima oară în cadrul unei vizite de familie, context în care a fost solicitat să-i acorde asistență medicală.

Astfel, doctorul i-a acordat poetului două consultații gratuite, iar cu ocazia celei din urmă, i-a relatat că, în cursul lunii octombrie, urma să plece la Paris, pentru a participa la un congres medical de specialitate, ca delegat al Societății Științelor Medicale, arătându-și totodată disponibilitatea de a transmite mesaje eventualelor cunoștințe ale poetului.

Încântat de propunere, poetul și-a exprimat dorința de a transmite mesaje pentru Mircea Eliade și Nicolae Herescu, reduse la ideea că s-a eliberat, că în detenție a continuat să creeze poezii, că se simte slăbit fizic și urmează să se

⁶¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 110^v.

⁶² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 71-72.

⁶³ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 6, f. 14-15; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 9, f. 223.

⁶⁴ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 6, f. 53^v.

opereze, dar că are moralul ridicat. Doctorul a făcut întocmai cum i-a cerut poetul, iar la întoarcere i-a transmis și salutările prietenilor săi aflați în exilul parizian⁶⁵.

Așadar, acestea sunt cele patru povești de prim plan care s-au intersectat în anchetele lotului „Atanasiu Constantin”, iar Securitatea le-a amalgamat, încercând să le dea coerență, astfel încât să demonstreze existența unei conspirații legionare de proporții naționale, în care arestații ar fi pus la cale răsturnarea regimului de la București prin forță armată, motivați de poeziile lui Radu Gyr și coordonați din exil.

Narațiunea din documente

În cei zece ani de existență ai Securității, ofițerii anchetatori și-au format șabloane de interogație și filtre ideologice pentru interpretarea realității, exersate în mii de procese, iar anii 1957-1959 au reprezentat apogeul acestora.

Din tot acest instrumentar ideologic, cel aplicat deținuților cu trecut legionar constituie un caz aparte. Astfel, reținem că în viziunea ofițerilor de Securitate, un deținut anchetat era „legionar” indiferent cât de mică i-a fost tangența cu Mișcarea Legionară și indiferent dacă între timp s-a detașat de trecutul său politic sau nu. La fel, simpatizantul legionar sau cel care a întreținut o prietenie strânsă cu un (fost) legionar, era la rândul său un „legionar” în documentele de anchetă. Mai mult decât atât, dacă arestatul avea un vizibil fond religios și dădea dovadă de rezistență la anchetă risca să fie considerat tot „legionar”, indiferent dacă nu ar fi avut vreo simpatie față de legionarism.

Din această etichetă cu valoare de stigmat politic suprem⁶⁶, deriva consecința că orice a gândit sau a făcut arestatul „legionar” în libertate, a fost expresia acestei viziuni politice, deci a fost o „activitate legionară”. O altă consecință era că tot cercul de prieteni al anchetatului „legionar” se reducea la conceptul de „elemente legionare”, în timp ce relația cu oricare din aceștia reprezenta o „legătură legionară”. Astfel, pe baza trio-ului de etichete „legionar” – „legături legionare” – „elemente legionare”, multiplicat obsesiv, anchetatorii construiau narațiuni dintre cele mai infamante⁶⁷.

Prin urmare, aplicând aceste filtre ideologice și etichete reducăționiste, cele patru povești de viață rezumate anterior au căpătat în documentele de anchetă

⁶⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 389-390, 420-422. Deplasarea la Paris a avut loc în perioada 15 octombrie - 15 noiembrie 1956 (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 6, f. 14^v, 16, 53-54, 94^v-95, 131-133).

⁶⁶ Ionescu 2015, p. 264; Petrescu 2008, p. 348.

⁶⁷ Extrem de elocventă ni se pare replica pe care lt. maj. Adrian König o dă lui Valeriu Anania în timpul unui interogatoriu, în care acesta din urmă s-a opus consemnării etichetei de „legionar” în declarațiile date despre o veche cunoștință literară, argumentând că persoana în cauză a renunțat de mult la convingerile legionare: *...pentru noi, un om care a trecut o singură zi prin Garda de Fier a fost și a rămas legionar* (Anania 2008, p. 32, 258-260; Salcă 2000, p. 58; State 1993, p. 206-207).

imaginea unei conspirații legionare de proporții naționale. Astfel, prietenii legate în prizonierat au devenit „clandestinitate legionară”, opoziția față de formarea diviziei procomuniste Tudor Vladimirescu a devenit „propagandă fascistă”⁶⁸, iar poeziile de închisoare deținute în manuscris după finalizarea detențiilor din țară au devenit „materiale cu conținut fascist”⁶⁹.

În aceeași logică, relațiile de prietenie continuate după ieșirea din detenții au devenit „legături legionare”⁷⁰, întâlnirile consumate la restaurant, cinematograf sau în propriile locuințe, au devenit întâlniri „în vederea menținerii spiritului legionar”⁷¹, iar solidaritatea manifestată reciproc a devenit „ajutor legionar”⁷².

În ceea ce-l privea pe Constantin Atanasiu, personajul cheie al anchetei, interpretările ideologice operate pe seama perioadei sale de libertate au atins culmea absurdului. Potrivit anchetatorilor, Atanasiu s-a angajat la debitul de tutun din B-dul Magheru „pentru a-și camufla activitatea sa criminală”⁷³, debitul în sine ar fi devenit „centru” al unui „comandament legionar” creat de el, iar „sub acoperirea de vânzător” acesta ar fi organizat și lărgit organizația legionară. La rândul lor, toți cei care au trecut ocazional prin debit, fie prieteni sau cunoscuți din detenție, au devenit „elemente legionare sub camuflajul de cumpărători”⁷⁴, iar cele câteva deplasări în țară pe care Atanasiu le-a făcut din motive medicale și familiale au devenit ocazii pentru a da „instrucțiuni în vederea continuării și conspirării activității” legionare⁷⁵.

În privința poetului Radu Gyr, poeziile sale de închisoare au devenit „poezii legionare” concepute și răspândite „în scopul menținerii moralului legionar”, iar manuscrisele cu poeziile de închisoare, de existența cărora habar nu avea, au devenit „materiale cu conținut fascist”, difuzate pentru „îndoctrinarea legionară” a „elementelor legionare din clandestinitate”⁷⁶.

Nu în ultimul rând, doctorul Aurel Marin ar fi participat „sub acoperirea de delegat” la congresul medical de la Paris, pentru a stabili „legături cu comandamentul legionar din străinătate”, condus în viziunea Securității de Ilie Gârneață și preotul Vasile Boldeanu, ambii foști comandanți legionari, etichetați acum ca „mercenari în slujba serviciilor de spionaj imperialiste”. În această logică, mesajele pe care doctorul le-a transmis din partea lui Radu Gyr au

⁶⁸ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 257.

⁶⁹ *Loc. cit.*, f. 258.

⁷⁰ *Loc. cit.*

⁷¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 235. *Idem*, vol. 3, f. 128.

⁷² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 259.

⁷³ *Loc. cit.*

⁷⁴ *Loc. cit.*, f. 260.

⁷⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. nr. 276, vol. 3, f. 156^{r-v}; ACNSAS, fond Penal, dos. nr. 276, vol. 8, f. 261.

⁷⁶ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 263, 288.

devenit „rapoarte privind activitatea clandestină legionară”, în timp ce salutările pe care le-a cules de la exilații români au devenit „instrucțiuni în vederea intensificării și conspirării activității clandestine legionare”⁷⁷.

În cazul profesorului Grigore Zamfiroiu, împrumutarea unui caiet cu poezii carcerale de Radu Gyr era considerată „intensă propagandă fascistă”, iar participările sale la slujbele mănăstirii Plumbuita, precum și lucrările de reparații pe care le-a făcut aici în vara și toamna anului 1957, au devenit „activitate subversivă legionară pe linia popilor și a călugărilor”⁷⁸. La rândul său, Ion Stoianovici, tânăr monah sub ascultarea părintelui Daniil Sadu Tudor, era considerat „curier” al lui Atanasiu, care „sub pretextul vizitării unor mănăstiri stabilește legături infrafracioniste [sic!]” cu diverși legionari⁷⁹.

Toate documentele de anchetă, finalizate cu concluziile de învinuire, sunt pline de asemenea mistificări ale realității, iar consecințele lor juridice au fost dramatice. Astfel, toți cei care au avut trecut legionar și au purtat discuții cu învinuiții, au fost la rândul lor acuzați că au purtat „discuții dușmănoase”, iar toți cei care au dat dovadă de solidaritate pentru a-și ușura existența, se făceau vinovați de „ajutor legionar”.

În privința manuscriselor cu poezii de Radu Gyr, toți cei care le-au deținut au fost anchetați cu scrupulozitate, pentru a se face traseul circulației lor, astfel încât să fie implicați toți cei care au intrat în contact cu ele. Prin urmare, oricine le-a deținut, audiat sau a fost pur și simplu martor trecător al existenței lor, urma să fie încadrat la difuzare de materiale de propagandă legionară sau, după caz, la omisiune de denunț⁸⁰.

Din acest punct de vedere, poetul Radu Gyr și Constantin Atanasiu au devenit lideri ai contaminărilor penale pentru persoanele cu care au intrat în contact.

Dincolo însă de efectele juridice pe care le-au produs aceste narațiuni ideologice, procesele verbale de interogatoriu au fost concepute apelând la numeroase alte falsuri grosolane, cele mai frecvente luând forma fracturilor de coerență discursivă. Cea mai flagrantă falsificare a fost de departe schimbarea bruscă de atitudine a anchetatului, de la refuzul ferm al învinuirilor aduse la „mărturisirea” în termenii anchetatorilor, ca o veritabilă autoflagelare juridică⁸¹. Un alt tip de falsificare utilizat după etapa introductivă a anchetelor a fost acela al consemnării parțiale a dialogurilor purtate, aspect care reiese comparând

⁷⁷ *Loc. cit.*, f. 265.

⁷⁸ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 59-60, 94, 127, 315.

⁷⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 261.

⁸⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 7, f. 92.

⁸¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 77-78, 109, 369. Un exemplu extrem de edificator îl găsim într-un proces verbal de interogatoriu luat pe seama lui Traian Lucuță în data de 10 martie 1958; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 211-212.

intervalele mari de timp trecute în unele documente de interogatoriu, în contrast cu conținutul lor infim, de numai două-trei pagini. Mai mult decât atât, dacă interogatoriile nu produceau rezultatele scontate de anchetatori, ele nu erau consemnate defel prin proces verbal. Nu în ultimul rând, anchetatorii nu au consemnat niciodată timpii de început și sfârșit ai interogatoriilor de noapte, astfel încât să nu lase dovezi despre utilizarea acestei practici⁸².

„Demonstrația” insurecției armate

În ciuda acestor narațiuni și procedee mistificatoare, o problemă esențială care a dat bătăi de cap anchetatorilor în construcția întregului scenariu de insurecție armată, a fost aceea că la nici unul din membrii lotului „Atanasiu” nu s-a găsit armament sau muniție cu ocazia efectuării perchezițiilor domiciliare. Mai mult decât atât, nu era semnalat concret că vreunul dintre cei urmăriți informativ înainte de a se declanșa arestările ar fi deținut armament sau că ar fi purtat măcar discuții de această natură. Altfel spus, anchetatorii nu aveau nicio probă materială și nicio informație care să le susțină ipotezele. Prin urmare, tot ce au putut face a fost să constrângă anchetații pentru a „recunoaște” că au purtat discuții cu intenția procurării de armament, pe care ar fi urmat să-l folosească în eventualitatea unei conjuncturi politice nefavorabile regimului.

Din procesele verbale de interogatoriu, interpretate cu totul distorsionat în concluziile de învinuire, reiese că astfel de discuții ar fi purtat Constantin Atanasiu, Traian Lucuță, Grigore Zamfiroiu și Nicolae Groza. Dar în realitatea sumbră a acelor ani, astfel de discuții nu au existat, acești oameni fiind prea experimentați și cerebrali pentru a se angaja în acțiuni iluzorii. Acuzațiile conform cărora Constantin Atanasiu și Grigore Zamfiroiu s-ar fi interesat de procurarea de armament se bazau exclusiv pe două procese verbale de interogator semnate de Traian Lucuță pe parcursul lunii mai 1958, ambele concepute de anchetatori ca niște veritabile concluzii de învinuire⁸³. Conform primului document reieșea că Grigore Zamfiroiu ar fi știut de existența unor arme depozitate la mănăstirile Pasărea și Cernica, însă în nici unul din procesele verbale de interogatoriu ale lui Grigore Zamfiroiu, anchetatorii nu au consemnat măcar o singură întrebare despre presupusele sale discuții privind procurarea de armament sau existența unor arme. Desigur, în realitate profesorul a fost interogat și presat să recunoască existența unor astfel de discuții, pe care însă le-a negat ferm, până la capăt, și tocmai acesta poate fi motivul pentru care anchetatorii nu au mai consemnat astfel de întrebări în documentele sale de interogatoriu⁸⁴. În ciuda acestui fapt, acuzația a apărut totuși în ordonanța sa de punere sub învinu-

⁸² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 32; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 135, 248.

⁸³ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 293^v-294, 315^{r-v}, 357^v.

⁸⁴ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 248.

ire, emisă înainte de a fi trimis în justiție⁸⁵.

Din al doilea document semnat de Traian Lucuță reieșea că el, împreună cu Atanasiu și Groza, ar fi purtat o discuție „dușmănoasă”, în cadrul căreia Groza ar fi susținut că în apropierea comunei Păunești, unii țărani ar fi ascuns armament, inclusiv aruncătoare de mine provenite din timpul retragerii trupelor germane.

Anchetat în această privință, Nicolae Groza a susținut într-o primă fază că era vorba de o simplă povestire despre o răscoală țărănească consumată în acea localitate, și că se zvonea că răsculații ar fi procurat armament. Prin urmare, informația despre armament era absolut scoasă din context, neimplicând vreo intenție din partea celor care ascultau povestea. Numai că, spre sfârșitul anchetelor, declarațiile lui Groza au suferit o flagrantă reinterpretație, acesta „declarând” că i-a făcut relatările lui Atanasiu pentru ca acesta din urmă să știe de unde ar putea procura arme la nevoie, când se va ivi momentul oportun⁸⁶.

Cronologia și modul în care au fost consemnate răspunsurile lui Atanasiu la această acuzație cheie demonstrează încă o dată lungul șir de mistificări orchestrate de anchetatori. Până să ajungem în acest punct, reținem că ancheta oficială a lui Atanasiu a avut trei etape narative, pe parcursul cărora acesta și-a schimbat la 180 de grade atitudinea față de acuzațiile imputate, inițial de negare categorică, în final de asumare deplină. În prima și cea mai întinsă etapă, atât cantitativ cât și cronologic, anchetatorii s-au axat pe întrebări din care să reiasă că Atanasiu ar fi desfășurat activitate legionară în prizonierat, în detenție și în libertate, până la momentul arestării, și desigur, întrebări din care să rezulte numele și contribuția tuturor „complicilor” săi. În a doua, s-au axat pe întrebări care să reflecte încercările de a stabili legături cu legionarii din exil, pentru a-și pune „activitatea legionară” sub coordonarea acestora și abia în a treia, deci după aproape un an de anchete, anchetatorii au început să-l chestioneze oficial în privința „intenției” de a procura și utiliza armament pentru o insurecție armată.

Dar, așa cum spuneam, în această ultimă fază a anchetei oficiale, atitudinea lui Atanasiu era radical schimbată, el asumându-și prin semnătură orice narațiune. Astfel, conform unui interogatoriu din 23 decembrie 1958, în care a fost confruntat cu Traian Lucuță, învinuitul principal își „recunoștea” intenția de a fi pus la cale procurarea de armament pentru răsturnarea regimului la un concurs favorabil de evenimente, iar, o lună mai târziu, aceeași idee era con-

⁸⁵ În ordonanța de punere sub învinuire a profesorului Zamfiroiu, Gheorghe Blidaru consemna că după revoluția din Ungaria, „susnumitul a luat legătura cu o serie de elemente legionare preoți și călugări și a informat pe ATANASIU C-TIN că o parte din aceștia posedă armament care va putea fi folosit la momentul considerat de ei oportun pentru schimbarea prin violență a regimului democrat-popular din R.P.R.” (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 166).

⁸⁶ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 3, f. 177^v-178^v; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 263-264.

firmată într-un alt proces-verbal de interogatoriu. Narațiunea din documente arată că Atanasiu ar fi fost motivat să pună la cale o insurecție armată ca urmare a evenimentelor anticomuniste de la Poznan, din iunie 1956, și, mai ales, a celor din Ungaria, din toamna aceluiași an⁸⁷.

Așadar, acestea au fost aproape toate documentele de anchetă care au constituit proba intenției de insurecție armată, dar întrucât erau derizorii ca probă juridică, anchetatorii au fost nevoiți să apeleze spre sfârșitul anchetelor la un alt artificiu, respectiv la crearea unei narațiuni din care să reiasă că Atanasiu ar fi coordonat deținuți care au avut în posesie armament. Așa a prins contur în ochii Securității ideea grefării lotului „Atanasiu Constantin și alții” cu lotul „Georgescu Constantin și alții” din Ploiești, lot în care au existat arestați la perchezițiile cărora s-a găsit armament și muniție⁸⁸.

Cele două procese penale au fost instrumentate în paralel, arestările debutând în aceeași dată fatidică de 13 februarie 1958, iar pe durata lor a existat o coordonare strânsă între Direcția de Anchete Penale a M.A.I. București și Serviciul de Anchete Penale al Regiunii Ploiești.

În urma investigațiilor, a reieșit că la șapte dintre cei care aveau să devină membrii lotului „Georgescu Constantin” s-au găsit pistoale și muniție, în mod special la cei care aveau să fie considerați „elementele conducătoare”, astfel că acuzația principală a fost tot aceea de insurecție armată⁸⁹.

Un alt element comun al lotului „Georgescu” cu lotul „Atanasiu” a fost acela că la perchezițiile a doi dintre ei, respectiv la Constantin (Tache) Rodas și Dumitru Ciobanu, s-au găsit manuscrise cu poezii carcerale, în special de Radu Gyr, pe care deținătorii le-au învățat pe de rost în detenția de la Canal, transcriindu-le după eliberare pentru a le salva de la uitare. Și, desigur, poeziile respective au fost considerate tot material de educație legionară⁹⁰.

Mai mult decât atât, cei doi „lideri” de lot se cunoșteau între ei din timpul detenției, așa că pentru dovedirea scenariului de insurecție armată al lotului „Atanasiu”, Securității nu i-a mai rămas decât să afirme în concluziile de învinuire că membrii lotului „Georgescu Constantin” erau subordonați ierarhic lui Constantin Atanasiu, și că aceștia ar fi procurat armament în urma indicațiilor date de el⁹¹.

Cât privește adevărata relație dintre Constantin Atanasiu și Constantin Ge-

⁸⁷ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 402-404^v, 368^v-369.

⁸⁸ ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 8, f. 185-192.

⁸⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 9, f. 11, 57-61. Din concluziile de trimitere în judecată reiese că în total ar fi fost descoperite 15 pistoale de diferite calibre și 95 cartușe de pistol, de diferite calibre și ele. Totuși, este important de precizat că în urma consultării dosarului de grup nu am identificat nicio fotografie care să ateste existența acestor materiale (*loc. cit.*, f. 63).

⁹⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 8, f. 9-18, 42-134, 136-178.

⁹¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 9, f. 9-10, 14.

orgescu („Teologul”) cei doi s-au cunoscut în detenție la Peninsula, în primăvara anului 1954, iar după eliberare au avut ocazia să se întâlnească de cel puțin trei ori⁹².

În anchetele din aprilie 1958, desfășurate la Ploiești, Constantin Georgescu a relatat modul în care cei doi s-au cunoscut și cum a evoluat prietenia lor după eliberare, arătând că pe parcursul anilor 1956-1957 a făcut câteva deplasări la București, din motive familiare și profesionale, iar cu aceste ocazii a trecut și pe la debitul de tutun din B-dul Magheru. Mai mult chiar, Georgescu a precizat că la ultimele două întâlniri Atanasiu și-a exprimat îngrijorarea că aceste vizite ar putea avea consecințe dintre cele mai nefaste asupra lui, dându-i de înțeles că n-ar mai trebui repetate pentru a nu fi interpretate de Securitate. Și totuși, odată documentate, Securitatea le-a interpretat sub cea mai infamă formă posibilă⁹³.

Jocurile de culise ale anchetatorilor

Dincolo de narațiunea desprinsă din documentele de anchetă, ofițerii de caz au fabricat în paralel și alte tipuri de documente, cu ajutorul cărora putem constata cum și-au construit aceștia regia piesă cu piesă și care au fost mijloacele utilizate pentru a-și supune victimele.

Așadar, pe parcursul deținerii în cele două centre de anchetă, cel puțin lui Constantin Atanasiu, Victor Clonaru, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Aurel Ibrăileanu, Nicolae Lupu și Nicolae Manolescu, Securitatea le-a introdus informatori în celule, în fapt deținuți politic aflați în curs de anchetare sau în așteptarea judecării, dispuși să colaboreze pentru a-și ușura situația juridică. Aceștia aveau trasată misiunea de a analiza starea lor de spirit, și mai ales de a-i încuraja la discuții pe seama anchetelor, pentru a afla ce nu au declarat încă și care sunt opiniile față de declarațiile și confruntările cu ceilalți deținuți⁹⁴.

Denumite „note «H»” în terminologia anchetatorilor și formal redactate sub formă de „declarații”, aceste note informative au fost culese întotdeauna de Gheorghe Enoiu și Iosif Moldovan, apoi trimise pentru studiu către „Tov. Colonel” Francisc Butyka⁹⁵, după care urma returul către Gheorghe Blidaru și Vasile Dumitrescu⁹⁶. Acesta a fost circuitul notelor informative de celulă, iar ele au avut o importanță deosebită în desfășurarea anchetelor, date fiind eforturile de culegere și tehnoredactare, în acest sens existând o cantitate impresionantă⁹⁷.

⁹² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 249.

⁹³ ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 1, f. 137-138.

⁹⁴ Atanasiu a avut informator în celulă din martie 1958 până în august 1959 (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, *passim*).

⁹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, *passim*.

⁹⁶ *Loc. cit.*, f. 210; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 134-134^v; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 1-5.

⁹⁷ A se vedea ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, 15060 și 15062.

Din acest punct de vedere, anchetele s-au desfășurat ca într-un joc de-a șoarecele și pisica, anchetatorii știind permanent starea de spirit a anchetaților, așteptările pe care și le făceau despre mersul anchetelor, strategiile lor de supraviețuire sau de a evita implicarea altor persoane în anchete, și mai ales argumentele pe care și le pregăteau pentru a scăpa de acuzații. Deci, luându-le permanent „pulsul”, orice încercare de a dejuca ancheta era ușor contracarată⁹⁸.

Deși fatale pentru anchetați, aceleași note descriu și realitatea dramatică cu care s-au confruntat toți aceștia, reprezentând surse istorice valoroase.

Mijloacele de „convingere”

Că Securitatea a fost încă de la începutul existenței sale cea mai strașnică mașinărie a terorii de stat, era un lucru obișnuit în epocă, însă torturile de la M.A.I. și Uranus au atins apogeul în perioada anilor 1957-1959. În acele timpuri și locuri, orice încercare de a pretinde respectarea drepturilor era întâmpinată prompt cu bătaia strașnică, până la leșin, și orice încercare de a rezista, oricât de eroic, fie protestând, fie prin greva foamei, devenea în scurt timp un eșec sigur, datorită torturilor sistematice, aplicate cu bestialitate⁹⁹. Potrivit lui Aurelian Gulan, anchetat în cele două centre pe parcursul anului 1958, Uranus a fost „cea mai odioasă temniță de anchete”¹⁰⁰, aici petrecându-se „cele mai barbare și mai inimaginabile maltratări”¹⁰¹.

Specialiști în sfărâmat voințe și oase au fost atât anchetatorii, în special căpitanul Gheorghe Enoiu, cât și echipele speciale de bătăuși ale M.A.I.-ului, pe mâna cărora erau dați toți cei care nu se lăsau convinși de „adevărul” anchetei.

Cea mai eficientă metodă de „convingere” a fost bătaia, care s-a aplicat atât la liber, cât și în mod organizat. În timpul interogatoriilor, Gheorghe Enoiu și Vasile Dumitrescu au practicat bătaia cu palmele, pumnii și picioarele, sau cu bastonul de cauciuc peste față și peste cap¹⁰². „Clienții” favoriți au fost Constantin Atansiu, Victor Clonaru și Nicolae Groza. N-a fost cruțat nici Aurel Ibrăileanu, care era bătrân și bolnav iar Gyr a fost singurul scutit de bătaie, dat fiind că se afla la limita dintre viață și moarte, din cauza deselor crize de inimă¹⁰³.

Anchetele de noapte au fost spaima oricărui deținut. Pe parcursul acestora, anchetatorii adresau anchetaților câte o întrebare, al cărui răspuns era așteptat chiar și câteva ore, timp în care îi obligau să stea în picioare, lipiți cu spatele de

⁹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 112-113, 255-258; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 362^v-364.

⁹⁹ Vezi pe larg mărturia lui Aurelian Gulan, arestat și el în noaptea de 13 februarie 1958, și deus la sediul M.A.I. (Gulan 2010, p. 276, 279-281, 283).

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 39.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 52.

¹⁰² *Ibidem*, p. 281-283.

¹⁰³ Pavlovici 2014, p. 126; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 143-145, 147-148, 151, 159.

perete și cu fața îndreptată către un reflector de 500 Watt, fără a avea permisiunea de a face cea mai mică inflexiune a corpului. La orice aplecare sau cădere a corpului, anchetații erau loviți cu cizmele în coaste până când se ridicau pentru a-și continua agonia¹⁰⁴.

Însă cea mai cumplită tortură a fost bătaia la tălpi, aplicată până la leșin, iar uneori într-o succesiune de bătăi, leșinuri și reveniri. Denumită de anchetatori „scoaterea pe baricadă”, bătaia la tălpi a fost aplicată în special celor care nu au cedat în urma bătăilor la liber¹⁰⁵.

Potrivit lui Radu Mărculescu, fost prizonier de război anchetat și el într-un mic lot adiacent lotului „Atanasiu”, aceasta era o „tortură prin care victima, legată de un drug de fier și spânzurată cu capul în jos, primește la tălpi groaznice lovituri de bătă ale căror dureri îi străbat tot trupul până-n creieri. Leșinată, victima este târâtă de picioare pe culoare și scări, cu capul bălăbănindu-se și lovindu-se de fiecare treaptă, iar apoi azvârlită în celulă”. De aici încolo, urma o altă agonie, de cel puțin o săptămână, respectiv umflarea tălpilor și imposibilitatea deținutului de a se deplasa ori sta în picioare¹⁰⁶.

Ținând cont de intensitatea și durata acestor suplicii, același Mărculescu arăta în memoriile sale că Atanasiu a fost pus pe „rotisor” de paisprezece ori, iar Clonaru de trei ori.

Mai mult decât atât, pentru că Atanasiu a dat dovadă de o dârzenie ieșită din orice tipar, anchetatorii l-au transformat în „campion al suferinței” printr-un lung șir de barbarii¹⁰⁷. Relevantă în acest sens a fost scena petrecută la începutul unui interogatoriu din aprilie 1959, când Atanasiu a fost confruntat cu propria soție, dar fiind atât de desfigurat, ea nu l-a mai recunoscut decât după voce¹⁰⁸.

Fostul prizonier de război Aurelian Gulan, anchetat în lotul mare al prizonierilor, relatează și el un episod identic, consumat cel mai probabil în ianuarie 1959, dar având în prim plan cea de-a doua victimă predilectă a Securității¹⁰⁹:

„Au urmat anchete sui generis, iar la una din acestea, după ce m-au bătut bine și mi-am revenit scaldat în apă rece, mi-au adus pentru confruntare o făptură sprijinită de doi caralii, căruia cu greu puteai să-i spui om. M-au lăsat să-l admir vreun sfert de oră, iar după ce au constatat că-i imposibil să-l recunosc, l-au pus pe el să vorbească despre mine, sperând că am să-l recunosc după glas. Cu o voce stinsă, sacadată de icnetele unor enorme suferințe, apărându-se tot timpul

¹⁰⁴ Gulan 2010, p. 284.

¹⁰⁵ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 164.

¹⁰⁶ Anania 2008, p. 271-272.

¹⁰⁷ Mărculescu 2012, p. 142, 144.

¹⁰⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 69^v. O confruntare oficială între Atanasiu și soția acestuia a avut loc în data de 18 septembrie 1958 (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 376.

¹⁰⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 4, f. 373.

undevea în partea dreaptă, cu lacrimi mari care urmau făgașul unor lovituri, adevărate șanțuri ce-i brăzdau fața, mi-a pronunțat numele, după care îngâna parcă mecanic o lecție învățată pe care o spunea cu toată scârba: «este Aurelian Gulan, șeful promoției de ofițeri 1942, unul dintre liderii acțiunilor naționaliste ale ofițerilor români, încarcerat și întemnițat de mai multe ori în Uniunea Sovietică unde a avut legături cu unii legionari, nu știu dacă este legionar, ne-am cunoscut doar la bridge, nu frecventa cercul nostru, nu l-am întâlnit niciodată în România». Nu l-am recunoscut nici după bolboroselile lui și dând să cadă de ameteți, sprijinit de cei doi caralii, a adăugat: «sunt avocatul Victor Clonaru, m-au omorât de câteva ori» adăugând apoi cu multă demnitate: «nu mă condamnă și tu».

Îl cunoscusem ca un bărbat bine legat, prezentabil, remarcat prin replicile lui spontane și acide, inteligente și clare, acum o epavă, târât din cameră în pumni. Am rămas împietrit și pironit în scaunul meu, la gândul că unii n-au rezistat poate¹¹⁰.

Desigur, în acest infern nu putea rezista oricine și, mai ales, nu se putea rezista la nesfârșit. Din cauza unor astfel de torturi, un destin tragic l-a avut Nicolae Bărbulescu, fostul coleg al lui Constantin Atanasiu de la debitul de tutun din B-dul Magheru, arestat și el în aceeași noapte fatidică de 13 februarie 1958. Anchetat în aceeași cauză, după aproximativ două săptămâni de bătaii Bărbulescu a ajuns în stare critică, motiv pentru care în data de 25 februarie a fost transferat la penitenciarul Văcărești pentru recuperare. A murit însă în data de 2 martie 1958, fără a i se consemna cauza în fișa matricolă penală, iar dosarul de anchetă al lotului „Atanasiu” a fost curățat de toate documentele care probau arestarea și anchetarea sa¹¹¹.

Un alt destin aproape la fel tragic l-a avut Aurel State, anchetat în lotul mare al prizonierilor de război, de aceeași ciraci ai lui Enoiu. Simțind că a ajuns la capătul puterilor din cauza supliciilor repetate și că ar fi riscat să implice alți prizonieri în anchete, State a reușit să scape de sub escorta gardianului care îl ducea la un interogator, aruncându-se de pe acoperișul clădirii Uranus pentru a-și pune capăt zilelor. Din fericire a supraviețuit căzăturii, dar a rămas infirm pe viață¹¹².

Pe lângă aceste metode de „convingere fizică”, toți membrii lotului „Atanasiu”, fără nici o excepție, au fost terorizați psihic cu amenințările că și famili-

¹¹⁰ Gulan 2010, p. 288.

¹¹¹ Fond AANP, fișă matricolă penală Nicolae Bărbulescu, disponibilă online la adresa https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2003.%20Barbu%20-%20Bentan*Barbulescu%20Nicolae%20A (accesat la data de 24.07.2022); ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 187882, vol. 9, f. 69°.

¹¹² Șahan 1992, p. 279-286.

ile lor vor fi arestate și condamnate în cazul în care nu colaborează cu „ancheta”, amenințări care s-au și concretizat pentru o parte din ei¹¹³.

La acest repertoriu s-a adăugat terorizarea de rutină, anchetații fiind ținuti într-o tensiune continuă, cu amenințarea că vor fi confrunțați cu martori și demascați în următoarea anchetă, sau cu faptul că vor fi scoși pe „baricadă”¹¹⁴. Alternativ, unora dintre ei li s-a promis că dacă colaborează cu „ancheta”, situația se va schimba la 180 de grade¹¹⁵.

O metodă extrem de cinică folosită în anchetele lotului „Atanasiu” a fost cea a discreditării morale, aplicată cu succes în cazul relației de prietenie dintre Atanasiu și Lucuță. În acest sens, încă din faza incipientă a investigațiilor, anchetatorii l-au convins pe Lucuță că Atanasiu ar fi avut relații amoroase cu soția acestuia¹¹⁶. La fel și soția lui Atanasiu, arestată și adusă în anchetă, a fost convinsă să creadă că soțul ei ar fi avut relații extraconjugale, iar alți membri de lot au fost și ei înștiințați despre „imoralitatea” lui Atanasiu¹¹⁷. Alți anchetați au fost și ei manipulați prin discreditări asemănătoare¹¹⁸.

Aplicând cu larghețe aceste metode de tortură și manipulare, efectele psihologice asupra anchetaților s-au dovedit a fi devastatoare. Astfel, dacă într-o primă fază, aproape fiecare a trăit cu impresia că i se face o mare nedreptate și că anchetatorii se vor lămuri cât de curând de nevinovăția lor, unii sperând chiar că vor scăpa necondamnați, treptat aceste speranțe s-au năruit. Ba mai mult, parte dintre ei au început să-și facă mustrări de conștiință pentru faptul că au încercat să ducă o existență normală, iar în acest sens Constantin Atanasiu considera că, după eliberare, ar fi trebuit să rămână în provincie, nu în București, că n-ar fi trebuit să accepte serviciul de la debitul de tutun și, mai ales, că n-ar fi trebuit să se căsătorească, pentru a nu mai aduce suferințe în plus¹¹⁹.

Mai mult decât atât, manipulați și terorizați permanent prin acuzații false,

¹¹³ Într-un lot satelit lotului Atanasiu au fost arestate și anchetate soțiile lui Constantin Atanasiu, Mihai Popescu și Valeriu Cristescu, iar pe parcursul anchetelor Atanasiu a fost amenințat inclusiv cu faptul că îi va fi arestată soacra, femeie bătrână și bolnavă. Însă cel mai afectat a fost Grigore Zamfiroiu, Securitatea arestându-i soția și doi copii, ambii studenți (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 20).

¹¹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 1; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 32, 40, 48; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 164, 191^{r-v}.

¹¹⁵ *Loc. cit.*, f. 154.

¹¹⁶ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 14-15. Tertipul acesta le reușise încă din aprilie 1958 (vezi și ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 309).

¹¹⁷ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 16, 69^v.

¹¹⁸ *Loc. cit.*, f. 69^v. Un astfel de tertip cinic i s-a aplicat și lui Gyr, căruia i s-a spus în timpul unei anchete din aprilie 1959 că duhovnicul lui, monahul Benedict Ghiuș de la Cernica, ar fi fost un „proxenet” și un „homosexual”. Poetul a rămas pus pe gânduri, chiar dacă afirmațiile erau făcute de Gheorghe Enoiu, anchetatorul cel mai odios al Direcției de Anchete Penale (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 245).

¹¹⁹ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 8, 29^v, 47, 259^v, 326.

anchetații au intrat parțial în logica opresorilor, ajungând să admită în mod implicit veridicitatea unor false acuzații imputate¹²⁰ sau să aibă parțială convingere că au greșit cumva față de regim din punct de vedere juridic, în special prin faptul că și-au făcut prietenii suspecte politic¹²¹.

Neîncrederea, frustrările și resentimentele reciproce au devenit o stare de spirit curentă în pauzele dintre interogatorii, iar prietenii unora dintre ei au fost puse la grea încercare. Discuțiile de celulă raportate de informatori arată că Atanasiu a ajuns să nu mai aibă încredere în cunoscuți și prieteni, după ce a văzut că la anchete aceștia au declarat „o sumedenie de prostii”¹²², drept urmare considerându-i pe Lucuță, Groza, Manolescu și Ibrăileanu „niște nebuni, buni de legat [...] care l-au nenorocit pe el”¹²³.

La rândul său, Nicolae Lupu îl considera pe Victor Clonaru „un prost și un îngâmfat”, deoarece numai lui i s-ar fi datorat descoperirea lor de către Securitate, întrucât făcea naveta „toată ziua la Ploești” și „nu s-a gândit că poate fi urmărit ce tot face el la Ploești”¹²⁴.

Pe de altă parte, Aurel Ibrăileanu îl acuza pe Atanasiu de mai multe lucruri care ar fi dus la arestarea lor, dar în primul rând de primirea în debitul de tutun a unor legionari din provincie¹²⁵.

Până și profesorul Grigore Zamfiroiu, om de nespusă delicatete, a ajuns să-i considere pe Valeriu Cristescu și Ion Stoianovici, „piață rea, care i-au adus nenorocire în casa lui”, după ce Securitatea l-a incriminat și pentru faptul că i-a găzduit temporar pe cei doi¹²⁶. Mai mult decât atât, profesorul a ajuns să-și facă muștrări de conștiință, inclusiv pentru dârzenia manifestată în anchete, considerând că, din această cauză și-a atras condamnarea la moarte, precum și arestarea familiei, dar și a unor figuri monahale cu care a avut raporturi duhovnicești¹²⁷.

Asemănător, poetul Radu Gyr a ajuns să-și facă muștrări de conștiință pentru faptul că „poeziile lui au adus atâta lume la închisoare și în special tine-

¹²⁰ De exemplu, la sfârșitul lui iulie 1958, Aurel Ibrăileanu era presat de anchetator să relateze toate discuțiile pe care le-a purtat pe seama trimerii doctorului Aurel Marin la Paris, ocazie cu care cel din urmă ar fi luat legătura cu un comandament legionar. În loc să respingă acuzația ca neadevărată, Ibrăileanu cerea anchetatorului detalii despre discuțiile pe care le-ar fi purtat, ca să-și amintească de ele, presupunând implicit că anchetatorul spunea adevărul iar el ar fi putut uita astfel de dialoguri (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 161; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 17, 82, 85^{r-v}).

¹²¹ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15062, f. 4, 9^{r-v}.

¹²² ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 17. De exemplu, Atanasiu îl învinovăța pe Nicolae Manolescu că ar fi inventat grija lui pentru procurarea de armament și stabilirea de relații cu străinătatea (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 156^v).

¹²³ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 19^v.

¹²⁴ Nota este din 4 aprilie 1958 (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 1^v).

¹²⁵ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 69^v.

¹²⁶ *Loc. cit.*, f. 61^v.

¹²⁷ ACNSAS, fond Documentar, dos. nr. 15060, f. 162^{r-v}.

ret”¹²⁸.

În schimb alți doi, respectiv inginerul Traian Lucuță și doctorul Aurel Marin, au trecut rapid prin profunde crize de conștiință, fiind dispuși să colaboreze cu Securitatea pentru a-și ușura ancheta și procesul. Faptul a fost exploatat din plin de anchetatori, mai ales în cazul lui Lucuță, atât pe durata anchetei cât mai ales ulterior procesului¹²⁹. De altfel, Traian Lucuță a semnat și cele mai toxice declarații prin care anchetatorii au dezvoltat scenariul insurecției¹³⁰. Și totuși, și acesta era o biată victimă.

Așadar, toate aceste mijloace de anchetă explică din plin de ce în final cei mai mulți dintre membrii lotului au clacat, semnând procesele verbale de interogatoriu întocmite după scenariul delirant al Securității¹³¹.

Vocea victimelor

Numai că aceleași procese verbale de interogatoriu, puse în oglindă cu notele informative luate pe seama anchetaților în pauzele dintre interogatorii, se dovedesc a fi două realități paralele. Dacă primele conturează imaginea unor conspiratori care uneltesc până în pânzele albe împotriva comunismului, cele din urmă surprind disperarea unor victime captivate într-un coșmar real, uluite de acuzațiile care li se impută.

Notele informative de celulă sunt bogate în astfel de relatări dramatice, iar cele mai relevante sunt luate pe seama lui Constantin Atanasiu, Aurel Ibrăileanu, Aurel Marin și Grigore Zamfiroiu. De exemplu, dintr-o „declarație” culeasă în data de 16 mai 1958, așadar la 3 luni de la începerea anchetelor, aflăm care erau îngrijorările profesorului Grigore Zamfiroiu după întoarcerea de la anchetă, pe parcursul căreia a fost acuzat insistent că ar fi avut „legături” cu „legionarii” din mânăstiri, și că ar fi știut de existența unor arme:

„În urma ultimilor anchete, ZAMFIROIU GRIGORE, mi-a spus următoarele: «Mă presează ancheta să spun lucruri grave despre călugări[,] lucruri neadevărate. De exemplu, să spun ce știu despre depozitul de arme de la Plumbuita și Cernica. Eu nu știu nimic și sunt sigur că la aceste mânăstiri nu sunt niciun fel de arme. Am căutat să explic anchetatorului că părinții călugări sunt ridicați deasupra frământărilor lumești și nu se ocupă de chestiuni de acest fel. Mi-a spus că știu ei ce pot călugării legionari»”¹³².

¹²⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. nr. 187882, vol. 9, f. 77^v.

¹²⁹ Traian Lucuță devine informator pe parcursul detenției, colaborare pe care o continuă și după eliberare. De exemplu, în penitenciarul Aiud a fost folosit ca agent în cadrul reeducării, începând cu data de 9 iunie 1959, sub numele conspirativ „Titus” (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15062, f. 7^{r-v}; ACNSAS, fond Rețea, dos. 472476, f. 1; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 294, 320, 330; ACNSAS, fond Rețea, dos. 473122, vol. 1-2, *passim*).

¹³⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 2, f. 234-269, 289-295.

¹³¹ Într-un târziu, Constantin Atanasiu a acceptat și el să semneze procesele verbale care îl incriminau, nemaisuportând teroarea anchetelor (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 85).

Alte note informative extrem de relevante sunt cele cu privire la doctorul Aurel Marin. Arestat în noaptea de 24 septembrie, când scenariul Securității era bine cimentat pe ideea că el ar fi fost omul de legătură al celor două pretinse comandamente legionare, respectiv cel „din țară” și cel „din exil”, doctorul Aurel Marin a intrat în aceeași zi în ancheta condusă de Gheorghe Enoiu, și în aceeași zi a fost culeasă prima notă informativă despre impresiile pe care și le-a făcut pe seama anchetei. Reprodușă de colegul său de celulă, nota reprezintă imaginea fidelă a unei victime proaspăt intrată în malaxorul Securității, complet bulversată de situație. De o naivitate debordantă, doctorul era convins că arestarea sa se datora delațiunii unui posibil dușman de breaslă, invidios pe rapida sa ascensiune profesională:

„În legătură cu Dr. Aurel Marin declar următoarele:

Azi dimineată înainte de a fi scos la anchetă, spunea că, nu-și poate închipui pentru ce a fost arestat întrucât nu se știe vinovat cu nimic, toată activitatea lui fiind legată exclusiv de profesiunea ce o exercită. [...] Întorcându-se de la anchetă mi-a spus că într-adevăr numai un dușman al său a putut să vorbească despre el atâtea grozăvii câte a aflat la anchetă.

Ce rezultă din relatările sale: [...]

Că în toamna anului 1956, cu o săptămână înainte de a pleca la congresul de la Paris, a cunoscut pe o doamnă care a venit la el cu fetița ei ca să-i facă o operație la nas. Cu această ocazie a aflat că soțul ei este tot medic și este fugit din țară, aflându-se la Paris. El i-a spus că s-ar putea întâmpla să-l întâlnească cu ocazia congresului la care se duce, la care ea s-a arătat foarte mulțumită. Afirmă că respectiva nu i-a dat adresa soțului de la Paris, dar că totuși s-a întâlnit cu el și au stat de vorbă. [...]

Nu a făcut nicio taină din acest fapt pentru că nu avea de ce, nediscutând cu el nimic compromițător și nici nu a adus în țară din partea lui, anumitor persoane, vești cu caracter politic, așa cum este acuzat în anchetă.

Că în afară de acesta, a mai stat la Paris de vorbă cu mulți români plecați din țară cu cel puțin 20 de ani în urmă, care însă nu au un trecut politic. Nu este adevărat că s-ar fi întâlnit și discutat cu Iașinschi și Papanace, așa cum susține anchetatorul. Nu i-a cunoscut niciodată pe aceștia și nici nu știa că aceștia s-ar afla la Paris.

Că la anchetă i s-a pomenit numele mai multor persoane din București cu care i se spune că ar avea legături, pe care el nu-și aduce aminte să le fi cunoscut cândva. [...]

Este îngrijorat deoarece vede că anchetatorul nu vrea să-l creadă că nu are cunoștință de cele ce i se pun în sarcină și nici că nu a dus vreo activitate

¹³² „Declarație” dată de Voicu I. Gheorghe în data de 16 mai 1958, culeasă de anchetatorul Iosif Moldovan (ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 147^{r-v}).

ostilă ordinii sociale. El are cu totul alte preocupări. I se cere în mod insistent să recunoască cele ce i se atribuie întrucât ancheta deține toate probele de vinovăția lui.

M-a întrebat dacă s-ar putea întâmpla să se treacă la măsuri de constrângere pentru a-l determina să vorbească și să se auto-acuze. Este de părere că s-ar folosi inutil asemenea mijloace cu el, deoarece nu poate să-și atribuie fapte ce nu-i aparțin, gândindu-se că pe lângă el ar putea nenoroci și alți oameni”¹³³.

La două zile după această anchetă, cuprins de frica de a nu fi omorât în bătaie, doctorul Marin trece prin crize de conștiință, ajungând dispus să accepte narațiunea Securității în cazul în care va fi scos pe „baricadă”:

„În legătură cu Dr. Marin Aurel declar următoarele:

Aseară a venit de la anchetă foarte indispus spunându-mi că totuși anchetatorul său este rău intenționat, întrucât își dă perfect de bine seama că vrea să-l facă să recunoască legătura ce o stabilit între anumite elemente legionare din țară și cele fugite la Paris, cu ocazia congresului la care a fost. Pentru că atitudinea lui este negativă față de această acuzație i s-a promis că astăzi se va adopta față de el o măsură mai drastică și va vedea el cum o să recunoască totul, când va fi bătut la tălpi până îi vor sări pingelele. M-a întrebat dacă este posibil așa ceva, sau sunt numai simple amenințări.

Am profitat de această ocazie și i-am explicat cu lux de amănunte cum stau lucrurile cu „baricada” de la subsol și cum toți acei ce trec prin această probă este imposibil să mai tăgăduiască ceva. [...] Azi dimineață când ne-am sculat mi-a spus că n-a putut dormi toată noaptea, gândindu-se la grozăviile ce-l așteaptă. Este convins că fiind atât de șubred precum se știe el însuși, nu va putea rezista la o asemenea bătaie și riscă să-și piardă viața, mai ales dacă se declanșează și o hemoragie internă de la ulcerul duodenal ce-i este deschis în două locuri. Nu are încotro și dacă va vedea că este dus la subsol și se vor începe pregătirile de care i-am vorbit în vederea urcării pe baricadă, va cere să fie lăsat în pace pentru că este dispus să recunoască orice acuzație și să semneze tot ce i se cere, indiferent care este realitatea. Mai bine să capete o condamnare cât de mare, în speranța că va scăpa mai devreme sau mai târziu, decât să moară pe aici și să nu-și mai vadă soția și copiii niciodată”¹³⁴.

Așa cum era de așteptat, această hotărâre dramatică s-a și materializat mai târziu în procesele verbale de interogator, odată cu clacarea morală și debutul „sincerității”¹³⁵.

¹³³ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15062, f. 11-12.

¹³⁴ *Loc. cit.*, f. 16^{r-v}.

¹³⁵ Clacarea morală a doctorului Aurel Marin se reflectă clar începând cu procesul verbal de interogator din 7 ianuarie 1959 (documentul în cauză este datat în mod eronat la 7 ianuarie 1958, în realitate dr. Marin nefiind încă arestat atunci; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 6, f. 65-79).

De departe însă, cea mai relevantă notă informativă care sintetizează vocea tuturor victimelor este dată pe seama lui Constantin Atanasiu, personajul cheie al poveștii. Culeasă de anchetatori în etape, în perioada 30 martie – 2 aprilie 1959, deci după finalizarea procesului, în acest document sunt reproduse ample discuții de cameră purtate de Radu Gyr, Grigore Zamfiroiu, Constantin Atanasiu, Aurel Ibrăileanu și Nicolae Groza, grupați între timp împreună, iar în ceea ce-l privea pe Constantin Atanasiu, informatorul a redat punctual și amănunțit modul în care acesta a povestit desfășurarea anchetei sale:

ATANASIU spune că n-a avut niciodată intenția de a organiza pe legionari și că situația lui de comandant al organizației i-a fost impusă de organele de anchetă care l-au urmărit de mult timp și că d-l secretar i-a arătat un dosar gros pe care era scris «Mișcarea A. C.» și că:

- 1. A mâncat foarte multă bătaie de la Dl. cpt. Enoiu și Dumitrescu.*
- 2. A acceptat să semneze procesele verbale numai în urma bătăilor.*
- 3. A trecut pe la anchetă ca din întâmplare dl. procuror și i-a spus că nu recunoaște că a organizat cu IBRĂILEANU, CLONARU, etc., elementele legionare, la care d-l procuror a scris pe spatele foii de proces verbal, că procesul verbal s-a încheiat în fața lui și a antidatat această declarație¹³⁶.*
- 4. A mâncat bătaie pentru legionarii pe care nu i-a cunoscut și cu care nu a avut deaface sau cu care numai s-a întâlnit în oraș, la debit sau la Sibiu [...]*
- 5. N-a știut despre activitatea lui Dutkevici de la «Fructexport».*
- 6. N-a organizat ajutor legionar la Canal.*
- 7. N-a știut despre activitatea lui CLONARU de la cooperativa «Vulcana»,*
- 8. I s-a impus să recunoască că a avut intenția să folosească armamentul și a spus că va nega acest lucru în fața instanței.*
- 9. Că n-a cunoscut activitatea de vechi legionar a lui BĂRBULESCU, fapt care pare paradoxal, deoarece au lucrat împreună la debit, dar totuși e real, BĂRBULESCU fiind un temperament închis.*
- 10. BĂRBULESCU a murit în urma bătăilor de la anchetă în drum spre spital și cadavrul a fost predat familiei.*
- 11. O situație aproape identică ar fi a lui ISPAS NIC. deoarece n-a apărut la dosar nici un proces verbal semnat de acesta personal.*
- 12. Organele superioare de anchetă i-au spus de nenumărate ori că prin el vor fi distruse toate elementele legionare din țară, chiar dacă nu au*

¹³⁶ Este vorba despre Procesul Verbal de Interogatoriu datat cu data de 17 februarie 1958. Datorită acestei mărturii înțelegem că antedatarea s-a făcut pentru a ascunde faptul că Atanasiu a negat scenariul anchetei chiar și după ce clacase un timp din cauza torturilor, semnând documente incriminante. Astfel, documentul a fost antedatat pentru a fi luat drept poziția inițială a lui Atanasiu din perioada de început a anchetei, când nega ferm orice acuzație adusă (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. 30-31).

*desfășurat nicio activitate și că în acest scop va fi arestat tot ce a fost legionar, numai dacă au stat odată de vorbă între ei sau dacă s-au ajutat sub cea mai mică formă [subl. ns.]*¹³⁷.

Desigur, toate aceste confesiuni fruste nu i-au impresionat cu nimic pe anchetatori, care le-au lecturat doar ca simplu material informativ, pentru a identifica fie și cea mai mică informație nedivulgată din biografia lor, astfel încât să o poată specula pe parcursul anchetelor¹³⁸.

Probele atașate la dosar

Probatoriul dosarului de anchetă „Atanasiu” a fost unul bogat, iar din punct de vedere organizatoric s-a constituit în trei volume, primele două cu „declarații ale martorilor” iar cel de-al treilea cu „corpurile delictelor”.

Cele două volume cu „declarațiile martorilor” erau în fapt colecții cu procese verbale de interogatoriu, luate pe seama a zeci de arestați, anchetați în loturi paralele, și care la proces aveau să fie citați ca martori ai acuzării. Important de reținut este că la începutul primului volum cu „declarații” au fost reproduse și o parte din procesele verbale de interogatoriu efectuate în ancheta „Georgescu Constantin și alții” din Ploiești, ca probă a legăturii dintre cele două grupuri, dar mai ales ca probă a deținerii de armament pentru o insurecție armată¹³⁹.

Cât privește volumul de „corpuri delictelor”, el era alcătuit atât din documente de expertiză, cât și înscrisuri confiscate la perchezițiile domiciliare ale arestaților. În orice caz, documentele erau selectate pentru a proba acuzațiile a zece dintre membrii lotului, respectiv Grigore Zamfiroiu, Nicolae Manolescu, Traian Lucuță, Nicolae Groza, Nicolae Lupu, Mihai Popescu, Ion Stoianovici, Aurel Marin și Valeriu Cristescu¹⁴⁰.

Astfel, în acest volum se găseau expertize tehnice și alte înscrisuri care ar fi demonstrat acțiuni de sabotaj și delapidări de fonduri puse în sarcina lui Traian Lucuță și Valeriu Cristescu, scrisori de corespondență și cărți poștale interpretate ca dovezi ale întreținerii legăturilor legionare, găsite la Grigore Zamfiroiu, articole de presă legionară publicate în perioada interbelică, ale căror autori erau

¹³⁷ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 69^v.

¹³⁸ Dovada cea mai elocventă este că din tot acest material informativ, au fost subliniate de anchetatori doar afirmațiile anchetaților care duc la noi piste de cercetare sau relatările care nu au fost recunoscute în anchetele anterioare, în încercarea disperată a anchetaților de a nu-și complica ancheta sau de a nu atrage în anchete și alți nevinovați cu care au intrat în contact, încă nearestați.

¹³⁹ În privința câtorva dintre membrii lotului Atanasiu au fost anchetați inclusiv Nicolae Petrașcu, Nistor Chioreanu, Radu Mironovici, George Manu, Dumitru Uță, Luca Damaschin și Nichifor Crainic, cu toții aflați în detenție de mai mulți ani la Aiud. Toate aceste documente au fost grupate în volumele 7 și 8 ale dosarului de anchetă (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 7-8, *passim*).

¹⁴⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 9, f. II-II^v.

poetul Radu Gyr și Nicolae Lupu, și fotocopii cu broșuri legionare, găsite la Nicolae Manolescu¹⁴¹.

În privința probelor care îl incriminau pe Radu Gyr, ele vizau atât perioada militantismului legionar, cât și pe cea a ultimei detenții. În primul rând, erau atașate o serie de articole de presă, publicate în special în anii 1937-1938, ale căror caracter era polemic, pro-legionar sau antisemit, precum și câteva poezii legionare, apărute și ele în presa interbelică. Însă, niciunul din aceste materiale nu s-a descoperit la percheziția domiciliară, sau la alte percheziții, ci erau reproduse din dosarul cu probe materiale în care poetul a fost condamnat pentru „crimă de dezastrul țării” în anul 1945¹⁴².

Pe lângă aceste probe, mai figura atașată și banda de magnetofon a lui Valeriu Anania, descoperită între timp de Securitate, pe care erau înregistrate 25 de poezii în recitarea poetului. Din acestea, 17 erau create în perioade ante și post detenție, fără însă a avea vreo încărcătură politică, iar 8 erau create în detenție, având tematică exclusiv recluzionară¹⁴³.

Nu în ultimul rând, mai era reprodusă prin fotocopiare poezia *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, scrisă chiar de poet pe o foaie volantă dreptunghiulară, dar confiscată la percheziția domiciliară a unui anume Avram Alexandru¹⁴⁴.

De asemenea, este important de precizat că, după arestarea poetului, acest dosar de probe a conținut mult mai multe înscrisuri al căror autor era, la care Se-

¹⁴¹ Enumerarea tipurilor de documente am făcut-o într-o ordine cantitativ-descrescătoare (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 9, *passim*).

¹⁴² *Loc. cit.*, f. 173-218; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 16, f. 1, 18-33.

¹⁴³ Redăm în continuare titlurile, locurile și perioadele în care poeziile respective au fost create, pe baza reconstituirii făcute de poet după audierea benzii de magnetofon, în forma și ordinea în care au fost consemnate în procesul verbal de interogatoriu: „*Denia*, compusă în anul 1957 în București; *Cuprindere*, compusă în 1947 în penit. Aiud; *N-ai desmerda*, compusă în 1950 în Aiud; *Limpeziime*, compusă în 1950 în Aiud; *În raiul tău mai demult*, compusă în 1952 la Aiud; *Țapul sălbatic*, compusă în 1955 în Aiud; *Creanga de Aur*, compusă în perioada 1942-1944; *Pe un țărm de mare*, compusă în perioada 1942-1943; *Post Festum*, compusă în 1947 în Penit. Aiud; *Primăvara*, compusă în 1957 în București; *Noapte de primăvara*, în perioada 1942-44. *Vizita*, compusă în Buc. În anul 1944; *Balada unui plai de munte*, în 1942-1944; *Balada ucenicului cu ochi albaștri*, Aiud 1954-55; *Sonet Ev*, compus în 1946 în penitenciarul Brașov; *Sonet Ce Natafe* [Cenotafe n.n.] , compus în dec. 1956 în Buc.; *Dacă și urechea ta te minte*, compusă după punerea mea în libertate, în anul 1956; *Antagonism*, compusă în anul 1957 în Buc.; *Inima copacului*, compusă în 1957 în Buc.; *Duplex*, compusă anul acesta la început; *Rondelul unei ramuri de cais*, în 1958; *Dă-mi duhul tău*, compusă în perioada 1943-1944; *Clipe*, compusă în anii 1942-43 în Buc.; *Mugurii*, compusă în anul 1957 în Buc.; *Înțeleptul*, compusă de mine în perioada anilor 1942-1943, tot în București”. A se vedea „Proces verbal de interogator” din 25 decembrie 1959 (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 435-436). Precizăm că toate aceste poezii, alături de alte zeci de creații carcerale ale poetului, au fost publicate în perioada anilor 1992-1994, în volumele *Poezii* (vol. I-III), la Editura Marineasa.

¹⁴⁴ ANCSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 447.

curitatea a renunțat, distrugându-le după proces¹⁴⁵.

Cantitatea mare a acestor înscrisuri, se datora faptului că, odată cu percheziția domiciliară efectuată cu ocazia arestării poetului, Securitatea a dispus efectuarea de percheziții paralele la domiciliile altor șapte persoane cu care acesta a avut legături de familie în ultimii doi ani de libertate, semnalati în urmărirea informativă și bănuți că ar deține „materiale ce interesează securitatea statului”¹⁴⁶.

În afară de aceste probe, Securitatea mai deținea și altele care îl incriminau pe poet, dar acestea au fost folosite în alte cauze adiacente. De exemplu, cu ocazia arestărilor lui Grigore Zamfiroiu, Valeriu Cristescu și Constantin Atanasiu au fost descoperite la perchezițiile lor domiciliare și caietele cu poezii carcerale pe care aceștia le dețineau, avându-i ca autori pe Radu Gyr, Nichifor Crainic și Radu Mărculescu. Numai că aceste caiete nu au fost atașate ca probă materială în dosarul lotului „Atanasiu”, ci toate în dosarul unui lot satelit, cel al membrilor și prietenilor de familie, al cărui cap de lot a fost ales studentul Constantin Iulian¹⁴⁷.

Mai mult decât atât, pe parcursul anului 1958, Securitatea a mai descoperit și alte înscrisuri cu poezii carcerale create de Radu Gyr, la alți arestați care nu aveau nicio legătură cu membrii lotului „Atanasiu”. Prin urmare, toți aceștia au fost anchetați și judecați în loturi diferite, pe baza aceluiași gen de poezii, considerate materiale de propagandă legionară. Deci, ținând cont de toate aceste manuscrise confiscate, Securitatea avea să îi atribuie poetului un rol pe măsură.

Ancheta poetului

Interogatoriile poetului au început în data de 19 iunie, chiar a doua zi după

¹⁴⁵ În cea mai mare parte aceste înscrisuri au fost ridicate de la poet, dar și de la alți cunoscuți, fiind vorba de cărți și poezii (apolitice), publicate în volum propriu sau în reviste literare. Printre materialele distruse s-au numărat și toate manuscrisele poetului cu povestiri pentru copii, pe care le-a publicat în perioada interbelică (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 22, f. 327-332).

¹⁴⁶ La percheziția domiciliară a poetului, efectuată în data de 19 iulie 1958, s-au ridicat zeci de cărți, manuscrise și obiecte personale. Din cărțile confiscate, nici una nu era cu caracter legionar iar în privința manuscriselor acestea conțineau povestiri în versuri pentru copii, publicate între anii 1942-1944. În aceeași zi, percheziții paralele au fost efectuate la domiciliile lui Șerban Bascovici, Corneliu Gheorghe (Gherghel), Ion Moscu, Rene Miclescu, Aurel Ionescu, Anton Ionescu și Ecaterina Vlădescu, ocazii cu care s-au ridicat și diverse cărți sau foi volante cu poezii create de poet de-a lungul timpului (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 315-339). De exemplu, avocatului Rene Miclescu i s-a efectuat percheziția domiciliară pentru că încă din ianuarie 1958, Direcția I a M.A.I. a aflat de la un informator dirijat în acțiunea de urmărire a lui Gyr, că Miclescu ar fi deținut la domiciliu numeroase poezii create de poet, și că din ele a alcătuit chiar un album învelit în piele. Cu ocazia notei informative, informatorul a reușit să reproducă și patru poezii declamate în casa lui Miclescu, respectiv *Rugăciune*, *A mai murit încă unul...*, *Cântec de leagăn* și *Răboj*. Din acestea, ultimele trei erau create în detenție (ACNSAS, fond Informativ, dos. 184933, vol. 1, f. 320-324). De remarcat că dintre toți arestații lotului „Atanasiu”, cele mai multe percheziții domiciliare au fost dispuse pe seama poetului.

¹⁴⁷ ACNSAS, fond Penal, dos. 12573, vol. 3, *passim*.

arestare, iar în faza inițială a fost chestionat în linii sumare, apoi în privința activității legionare, după care i s-a cerut să arate „toate elementele legionare” cu care a venit în contact după punerea în libertate.

În fapt, asta a însemnat să declare cu lux de amănunte numele tuturor celor care l-au sprijinit material și financiar după ieșirea din detenție, inclusiv numele tuturor medicilor care l-au sprijinit în procesul de recuperare și modul în care au făcut-o. De asemenea, poetul a fost forțat să declare numele tuturor celor care l-au vizitat acasă sau la spital și să indice trecutul politic al acestora. Desigur, toate aceste întrebări erau puse de anchetatori pentru a crea o bază de lucru cu persoanele care urmau să fie puse sub acuzație pentru „ajutor legionar”¹⁴⁸.

Abia după mai bine de o lună de la începerea anchetării sale, poetul a fost luat la întrebări despre răspândirea poeziilor create în detenție și despre discuțiile purtate cu doctorul Aurel Marin înainte și după deplasarea acestuia la Paris, teme care reprezentau elemente definitorii ale scenariului de insurecție armată.

Documentele de anchetă arată că tema poeziilor a fost abordată brusc, într-un interogatoriu din 25 august 1958. Cu această ocazie poetului i s-a prezentat o fișuică cu poezia *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, găsită la percheziția unui anume Avram Alexandru, apoi a fost presat să dea explicații amănunțite despre geneza și circulația ei. Gyr și-a asumat din start paternitatea înscrisului, iar pe durata a patru ore a susținut că a compus poezia în august 1940, că era un „imn al dragostei de libertate” îndreptat împotriva dictaturii carliste, și că a circulat printre naționaliști, reprodusă la Gestetner. De asemenea, arăta că această poezie, împreună cu altele din aceeași epocă, au circulat printre legionarii din închisori în perioada anilor 1941-1944 și că, vrând să-și reconstituie o serie de poezii după eliberare, a reprodus-o și pe aceasta în toamna aceluși an, însă fără să știe cum a dispărut ulterior de la domiciliu¹⁴⁹.

Pe durata aceluiași interogatoriu, a fost întrebat și căror persoane a dat manuscrise cu poezii după eliberarea din 1956, dar poetul a negat ferm existența unor astfel de fapte sau intenții din partea lui, ceea ce era adevărat, precizând că singura excepție era o poezie de dragoste, oferită unui prieten¹⁵⁰.

Un alt interogatoriu care s-a concentrat pe răspândirea poeziilor sale a avut loc în data de 15 decembrie, când poetul a fost presat să-și recunoască activitatea „legionară” desfășurată în detenție. În realitate a trebuit să explice cum și-a creat și răspândit poeziile în tot acest timp, în contextul mai larg al activităților culturale practicate de larga majoritate a deținuților politic¹⁵¹.

După zece zile a urmat un alt interogatoriu, în continuarea ideii de activitate poetică văzută ca activitate legionară. De data aceasta, poetului i s-a solicitat

¹⁴⁸ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 342-351, 368, 370-375, 381-382, 442-443.

¹⁴⁹ *Loc. cit.*, f. 352-353.

¹⁵⁰ *Loc. cit.*, f. 352-353.

¹⁵¹ *Loc. cit.*, f. 430-431.

să declare cu ce „elemente legionare” a purtat discuții pe seama poeziilor sale carcerale după eliberare, context în care a povestit despre întâlnirile literare avute cu Valeriu Anania. Tot în cadrul acestui interogatoriu, poetului i s-a pus spre audiență și banda de magnetofon cu poeziile sale, fiind determinat să le identifice punctual, cu locul și data creării¹⁵².

Pe durata a altor patru interogatorii intercalate cu cele anterioare, poetul a fost chestionat și despre relația avută cu doctorul Aurel Marin, ancheta insistând pe discuțiile purtate înainte și după plecarea acestuia la congresul medical de la Paris. Totuși, așa cum au fost redactate procesele verbale de interogatoriu, nu a reușit să i s-a imputat transmiterea și receptarea unor mesaje legionare sau, în orice caz, de natură penală¹⁵³. Însă cu totul alte interpretări au fost consemnate în interogatoriile târzii ale doctorului Aurel Marin, din ianuarie 1959¹⁵⁴.

În mare, acesta este sumarul tematic abordat de anchetatori în privința poetului, și pentru că el a fost singurul scutit de torturile fizice, a reușit să nege toate acuzațiile aduse până la finalul anchetei, atât cele legate de primirea „ajutorului legionar”, cât și cele care îi incriminau poeziile și activitatea poetică din detenție¹⁵⁵.

Concluziile generale ale anchetei

Anchetele s-au încheiat oficial după aproximativ un an de la începere, mai precis în data de 26 februarie 1959, și, în aceeași zi, cpt. Iosif Moldovan a emis concluziile de învinuire¹⁵⁶. În esență, ele se rezumau la ideea că foștii prizonieri de război au stabilit încă din prizonierat o „linie de activitate subversivă legionară”, pe care au continuat-o după repatriere atât în detențiile care s-au succedat, cât mai ales după eliberare, apogeul fiind constituirea unui „comandament legionar” pe țară, cu scopul de a răsturna regimul politic la un concurs favorabil de evenimente¹⁵⁷. Dar întrucât ancheta a evoluat în multiple direcții narative, acuzațiile expuse în concluzii au fost numeroase, pornind de la cele mai grave juridic, până la cele cu caracter marginal. Totuși ele pot fi sintetizate în aceste șapte direcții, în care cei paisprezece inculpați ar fi „acționat”:

1. Organizarea „ajutorului legionar”, prin strângerea de bani și mijloace materiale pentru legionarii din închisori și pentru familiile acestora, dar și prin sprijinul dat reciproc în vederea încadrării în câmpul muncii, după ieșirea din detenție¹⁵⁸.

¹⁵² *Loc. cit.*, f. 435-436.

¹⁵³ *Loc. cit.*, f. 378-380, 389-390, 415-416, 420-421.

¹⁵⁴ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 6, f. 80-91.

¹⁵⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 5, f. 436 v

¹⁵⁶ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 256-304.

¹⁵⁷ *Loc. cit.*, f. 257-258, 266, 275.

¹⁵⁸ *Loc. cit.*, f. 259.

2. Transmiterea de instrucțiuni legionare, atât legionarilor din capitală cât mai ales celor din provincie¹⁵⁹.

3. Camuflarea activității legionare sub paravanul „misticismului”, prin organizarea de activități legionare în mănăstiri, dar și în rândul unor studenți teologi și preoți¹⁶⁰.

4. Inițierea de acțiuni de sabotaj economic și deturnarea de fonduri¹⁶¹.

5. Pregătirea ideologică a legionarilor cu materiale propagandistice, de asemenea multiplicarea și răspândirea acestora¹⁶².

6. Procurarea de armament pentru momente politice oportune în vederea unei insurecții împotriva regimului¹⁶³.

7. Stabilirea de legături cu „comandamentul legionar din străinătate”, în vederea unei acțiuni coordonate din exil¹⁶⁴.

În afară de acestea, se înțelege că toți erau incriminați atât pentru relațiile de familie și prietenie, văzute ca „întâlniri clandestine”, cât și pentru schimbul de opinii politice, văzute ca „discuții antipopulare”.

Din cele șapte direcții de acțiune sintetizate, rezulta că pentru pregătirea ideologică a membrilor „comandamentului” responsabili erau Radu Gyr și Aurel Ibrăileanu, pornind de la considerentul că ambii fuseseră comandanți legionari în perioada de ascensiune a Mișcării Legionare. Numai că Securitatea i-a atribuit lui Gyr un rol de prim plan în cadrul lotului, uzând de popularitatea sa de poet al detenției, și de circulația poeziilor sale după eliberare. Astfel, potrivit anchetatorilor:

ATANASIU C-TIN și complicii săi constituiți în așa zisul comandament legionar, au activat și în direcția pregătirii elementelor legionare din clandestinitate și menținerea „moralului” lor. Un rol deosebit în această activitate, l-a jucat comandantul legionar DEMETRESCU RADU GYR ale cărui poezii scrise atât în timpul detenției cât și după ce a ieșit din închisoare au fost multiplicare și difuzate, ele fiind socotite principalele materiale pentru «îndoctrinarea legionară». Personal DEMETRESCU RADU GYR a stabilit legături cu mulți legionari notorii și în cadrul întâlnirilor le-a recitat din poeziile sale, unele imprimându-le pe bandă de magnetofon în vederea răspândirii lor¹⁶⁵.

Cât privea cealaltă incriminare cheie, respectiv stabilirea unei legături cu „comandamentul legionar din străinătate”, vinovatul principal era considerat Constantin Atanasie, ca inițiator, apoi poetul Radu Gyr ca intermediar în relația

¹⁵⁹ *Loc. cit.*, f. 259-260.

¹⁶⁰ *Loc. cit.*, f. 261-262.

¹⁶¹ *Loc. cit.*, f. 262-263.

¹⁶² *Loc. cit.*, f. 263.

¹⁶³ *Loc. cit.*, f. 263-264.

¹⁶⁴ *Loc. cit.*, f. 264-265.

¹⁶⁵ *Loc. cit.*, f. 263.

cu doctorul Aurel Marin, în timp ce acesta din urmă ca mediator ce ar fi pus în practică transmiterea de informații, în timpul vizitei de la Paris, din toamna anului 1956¹⁶⁶.

Reducând la esențial tot acest scenariu gândit de Securitate, el avea următoarea structură logică: Constantin Atanasiu era considerat liderul „comandamentului legionar” pe țară care coordona mai multe grupuri de legionari din orașe diferite. La rândul lor Victor Clonaru, Aurel Ibrăileanu, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță și Nicolae Groza, aflați sub coordonarea lui Atanasiu, erau parte din nucleul „comandamentului” ce ar fi pus la cale în special „ajutorul legionar” și racolarea de noi membri în organizație. Traian Lucuță era considerat interfața legăturii cu „legionarii” care ar fi întreprins acțiuni de sabotaj economic. Radu Gyr era considerat ideolog și îndrumător al „comandamentului legionar”, deci mentor moral. Grigore Zamfiroiu, Ion Stoianovici și preotul Ion Ageu, erau considerați legături între „comandament” și „legionarii” din mănăstiri, precum și cu preoți și studenți teologi care ar fi uneltit împotriva regimului. Și în fine, Aurel Marin era văzut ca persoana de legătură a „comandamentului” din țară cu „comandamentul legionar din exil”.

Procesul și condamnările

Reținem că, la data finalizării anchetelor, patru dintre arestați erau trimiși în judecată sub acuzația de crimă de insurecție armată (art. 211 c.p.), mai precis Constantin Atanasiu, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță și Nicolae Groza, iar restul de zece, respectiv Aurel Ibrăileanu, Victor Clonaru, Mihai Popescu, Ion Stoianovici, Ion Ageu, Aurel Marin, Nicolae Manolescu, Valeriu Cristescu, Nicolae Lupu și Radu Gyr, erau învinuiți de uneltire contra ordinii sociale (art. 209, pct. 1, c.p.), cu particularitatea că ultimii doi mai erau învinuiți și de activitate intensă contra clasei muncitoare (art. 193¹, alin. 3 c.p.)¹⁶⁷.

Procesul celor paisprezece a fost instrumentat la Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militară, București, Colegiul de Fond, de către un complet de judecată alcătuit din cinci persoane, respectiv un președinte, un judecător și trei asesori populari, la care s-au mai adăugat doi secretari de ședință, în timp ce din partea procuraturii a fost delegat un procuror. Însă, din toți acești actori ai represiunii juridice, cele mai importante roluri le-au jucat colonelul de justiție Adrian D. Dimitriu, în calitate de președinte al completului, și căpitanul de justiție Mihail Răsuceanu, în calitate de procuror¹⁶⁸.

¹⁶⁶ *Loc. cit.*, f. 265, 290.

¹⁶⁷ De reținut că articolul 193¹ era unul „fantomatic”, în sensul că a fost reglementat printr-un decret al M.A.N. (nr. 62/23 februarie 1954) care nu a fost publicat vreodată oficial (*loc. cit.*, f. 256).

¹⁶⁸ Ceilalți membri ai completului de judecată au fost cpt. de justiție George Lavrov în calitate de judecător, col. Alexandru Lipseanu, lt. col. Stan Șerban și maior Ștefan Popescu în calitate de

Cât privește procesul în sine, acesta s-a desfășurat în perioada 23-25 martie 1959, deci a durat numai trei zile, însă prin intensitate a fost un veritabil maraton, ținând cont că, în tot acest interval de timp, au fost audiate zeci de persoane, fie ele inculpați, martori ai acuzării sau avocați.

Redând etapele procesului într-o cronologie sumară, documentele procesuale arată că în prima zi s-a făcut apelul nominal al părților implicate și descrierile sumare ale inculpaților, au fost citite concluziile de învinuire stabilite de Securitate, apoi au fost interogați 12 din cei 14 inculpați. A doua zi, ședința a început cu interogarea ultimilor doi inculpați, respectiv poetul Radu Gyr și doctorul Aurel Marin, apoi au fost audiați 46 de martori ai acuzării¹⁶⁹, după care au urmat solicitările de probatorii făcute de avocați și obiecțiile procurorului. Și în fine, în ce-a de-a treia zi procurorul și-a expus rechizitoriul, avocații pledoariile, iar inculpații ultimele luări de cuvânt¹⁷⁰.

Dincolo însă de aceste formalități, este important de știut că martorii acuzării citați la proces, inițial în număr de 145, erau în cea mai mare parte arestați proaspăt condamnați sau în curs de cercetare în loturi adiacente lotului „Atanasiu”, ori în cel mai fericit caz rude care nu au fost introduse în vreo cauză penală¹⁷¹. Deci, într-o majoritate covârșitoare, aceștia erau victime ca și inculpații, parte din ei tratați la fel pe durata anchetelor, drept dovadă înfățișarea lor jalnică din timpul procesului¹⁷². Un alt detaliu legat de aceștia a fost acela că la proces au fost pregătiți 112 martori¹⁷³, însă doar 46 dintre ei au dat declarații consemnate în rezumat¹⁷⁴.

Cât privește martorii apărării solicitați de avocați, aceștia nu au fost citați la proces din simplul motiv că procurorul militar s-a opus, sub pretextul că depozițiile lor ar fi fost „neutile”, instanța dând curs obiecțiunii¹⁷⁵.

La rândul lor, avocații au fost amenințați și intimidați pe tot parcursul ședințelor, iar una din consecințe a fost că au acceptat să se judece exclusiv pe baza probelor din dosar, cu excepția avocaților lui Radu Gyr, Aurel Ibrăileanu și Nicolae Lupu, care au solicitat probe suplimentare¹⁷⁶. La obiecțiile procurorului însă, tribunalul a respins și solicitările acestora. Prin urmare, cu toții au fost

asesori populari, iar Joițeanu Petrescu și Marin Cîrstea în calitate de secretari de ședință (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 1, 264).

¹⁶⁹ *Loc. cit.*, f. 155-262; ACNSAS, fond Penal, dos. 263, f. 89-202.

¹⁷⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 264-273.

¹⁷¹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 1, f. XVII-XXII.

¹⁷² ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 80-81.

¹⁷³ 114 martori au fost citați, din care au lipsit doar doi la acea ședință (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 265^v-266).

¹⁷⁴ *Loc. cit.*, f. 155-262, 266.

¹⁷⁵ *Loc. cit.*, f. 266^v.

¹⁷⁶ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 11, 27^v; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 267^{v-v}.

nevoiți să-și construiască apărările exclusiv în paradigma Securității, prezentă și ea la proces prin căpitanul Gheorghe Enoiu¹⁷⁷.

Motivația respingerii apărării poetului este extrem de elocventă pentru modul în care a operat justiția proletară și asupra celorlalți membri de lot. Valentin Enescu, avocatul lui Gyr, a solicitat ca dosarul în care clientul său a fost condamnat pentru „crimă de dezastrul țării” în anul 1945, să fie adus ca probă, motivând că o parte din faptele imputate în actualul proces au fost judecate deja în acel dosar¹⁷⁸. În ceea ce privea poeziile incriminate, avocatul solicita să fie audiați ca martori Napoleon Crețu, pentru ca instanța să se lămurească care au fost poeziile recitate de poet, precum și profesorul universitar Tudor Vianu, pentru a le caracteriza conținutul¹⁷⁹.

De cealaltă parte, procurorul a obiectat că nu este necesară aducerea dosarului solicitat pentru că poetul nu ar fi fost încă judecat pentru activitate contra clasei muncitoare, lucru absolut fals, dovadă sentința dată câteva zile mai târziu, iar în privința poeziilor a pretextat că, atâta timp cât exista banda de magnetofon pe care s-au imprimat poeziile, audierea martorilor ar fi fost inutilă deoarece „caracterizarea poeziilor acestuia rezultă din însăși conținutul poeziilor corp delict de la dosar”¹⁸⁰.

Așa cum arătam, poetul a fost audiat în a cea de-a doua zi de proces și cu această ocazie acuzarea a prezentat probele cele mai incriminante, respectiv banda de magnetofon cu poezii în recitarea poetului, confiscată din ascunzătoarea lui Valeriu Anania, și caietele cu poeziile sale carcerale, transcrise în condiții de libertate de Rodica Zamfiroiu și Valeriu Cristescu, fără ca poetul să știe de existența lor¹⁸¹.

În timpul interogatoriului, Gyr și-a asumat întreaga activitate legionară desfășurată în perioada interbelică, și-a recunoscut activitatea poetică din timpul detenției și faptul că poeziile sale au circulat în toată această perioadă, dar a negat ferm caracterul lor legionar, precum și faptul că ar fi purtat vreo discuție de natură politică după eliberare¹⁸².

După audierea sa, instanța a audiat 12 martori ai acuzării care îl vizau, procurorul urmărind să demonstreze că astfel de poezii au circulat printre legionarii aflați în libertate, că poeziile respective ar fi fost legionare, dar și că poetul

¹⁷⁷ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 267^v; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 80; Anania 2008, p. 294-295.

¹⁷⁸ Era vorba de faptele pentru care acum era acuzat prin invocarea articolului 193¹ c.p., respectiv pentru activitate contra clasei muncitoare.

¹⁷⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 267.

¹⁸⁰ *Loc. cit.*, f. 267^v.

¹⁸¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politică, dos. 17/1959, f. 40-42; *apud* Anton, Constantiniu 2013, p. 217-218.

¹⁸² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 164^{r-v}; ACNSAS, fond Penal, dos. 263, f. 145-150.

ar fi fost văzut ca ideolog al organizației legionare¹⁸³.

Dacă circulația poeziilor era un fapt de netăgăduit, incriminarea lor a ținut de culmea derizoriului. Unul din martorii folosiți în această direcție a fost Ulpia Musceleanu, actriță dramatică care în urmă cu cinci ani, dăduse actriței Elena Iupceanu Tomescu o fițuică cu poezia *Iisus în celulă*, considerată acum de justiție drept poezie „cu caracter mistico-legionar”. Martora a declarat că era o poezie religioasă, dar că totuși nu a făcut bine că a difuzat-o. Și, într-adevăr, pentru punerea în circulație și audierea acestei poezii, Securitatea a trimis în justiție trei persoane, condamnate apoi la ani grei de închisoare într-un lot distinct¹⁸⁴. Un alt martor al acuzării a fost Elena Dumitrescu, care confirma și ea audierea poeziei *Iisus în celulă* în familia doctorului Mihai Popescu, cumnatul lui Constantin Atanasiu¹⁸⁵.

La rândul său, martorul Luca Călvărăsan, condamnat încă din anul 1957 într-un lot la ai cărui membri s-au descoperit în manuscris numeroase poezii carcerale de Radu Gyr, declara că acestea îi „apăreau ca niște poezii filosofice”¹⁸⁶.

Însă, cel mai important martor al acuzării folosit de procuror pentru demonstrarea caracterului instigator și legionar al poeziilor, a fost Valeriu Anania, autorul probei audio, la rândul său aflat în curs de judecare într-un alt lot. Astfel, după audierea în instanță a unor fragmente de poezie, Anania a recunoscut că mostra demonstrativă era din *Balada ucenicului cu ochi albaștri*, poezie creată de Gyr în detenția de la Aiud.

Câteva secunde mai târziu, a urmat și momentul cel mai ridicol al procesului, care avea să arate încă o dată gradul de parodiare al actului de justiție, procurorul pretinzând că simbolul ochilor din această poezie era semnul electoral al Partidului Totul pentru Țară, folosit în alegerile din interbelic¹⁸⁷.

Deși cu o zi înainte de a compărea ca martor al acuzării Anania fusese „pregătit moral” de Gheorghe Enoiu pentru a da mărturie că poeziile ar fi fost legionare¹⁸⁸, în timpul depoziției acesta a declarat că „poeziile lui Radu Gyr aveau caracter liric religios”, că doar o poezie recitată la el acasă ar fi avut

¹⁸³ Martorii au fost Constantin Iulian, pr. Felix Dubneac, pr. Sofian Boghiu, Elena Dumitrescu, Dumitru Banu, Vasilichia Săndulescu, Constantin Udroi, Luca Călvărăsan, Ulpia Musceleanu, Petruța Popescu, Ion Becescu și Valeriu Anania (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 170, 177, 181, 185, 189, 191, 201, 203, 216 218, 236, 250).

¹⁸⁴ *Loc. cit.*, f. 216; ACNSAS, fond Penal, dos. 120397, vol. 2, f. 14-15^v, 138-141.

¹⁸⁵ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 185.

¹⁸⁶ *Loc. cit.*, f. 203.

¹⁸⁷ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 80^v.

¹⁸⁸ Mai precis, cpt. Gheorghe Enoiu i-a cerut lui Valeriu Anania să declare că poeziile înregistrate erau „poezii legionare”, sub amenințarea că dacă nu o va face, va trece din nou prin bătaia la tâlpi cu ranga și vâna de bou, așa cum o suportase cu puțin timp înainte (Anania 2008, p. 269-271, 294-296).

conținut tendențios¹⁸⁹, iar în ceea ce privea *Balada ucenicului cu ochi albaștri*, proaspăt audiată, a declarat că nu vedea niciun substrat politic¹⁹⁰. Mai mult decât atât, pentru a-și apăra prietenul, Anania a avut curajul să afirme că „Gyr este, după Eminescu, cel de-al doilea geniu al României”¹⁹¹.

În afară de aceste depoziții favorabile, cu totul surprinzător a fost că instanța nu l-a folosit ca martor al acuzării pe Avram Alexandru, cel la care Securitatea găsisse fițuica cu poezia *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane!*. Mai mult decât atât, conform documentelor procesuale reiese că poetului nu i s-a pus nicio întrebare în legătură cu crearea și deținerea acestei poezii.

Ședința din 25 martie 1959, ultima la număr, a fost și cea mai importantă pentru stabilirea deznodămintelor, debutând cu concluziile de învinuire susținute de procurorul Mihail Răsuceanu¹⁹².

În introducere, acesta a creionat imaginea unei societăți românești extrem de polarizată din punct de vedere politic, arătând pe de o parte succesele poporului român obținute pe drumul construirii socialismului, în contrast cu ura stărnită împotriva foștilor exploatare și, în special, a celor care au activat în organizația legionară.

Considerați dușmani ireductibili ai regimului, procurorul arăta că după revoluția din Ungaria din toamna anului 1956, legionarii și-au sporit legăturile conspirative și au încercat să procure armament, pentru ca la momentul oportun să acționeze împotriva statului. În plus, conspirația acestora s-ar fi împletit cu cea a cercurilor „imperialiste” din exil, care ar fi urmărit reinstaurarea capitalismului în țările de democrație populară¹⁹³.

În speță, procurorul arăta că inculpații erau vechi dușmani ai regimului, unii încă din perioada interbelică, insistând apoi pe faptul că toți aceștia s-ar fi „orientat” spre procurarea de armament și „spre stabilirea unei legături cu comandamentul legionar din străinătate” prin doctorul Aurel Marin¹⁹⁴.

Din acest punct al rechizitoriului, acuzațiile aveau să se concentreze pe Radu Gyr și poeziile sale. Astfel, potrivit procurorului, „Marin Aurel a luat contact cu o serie de legionari[,] informând pe Radu Gyr de legăturile avute la Paris[,] ca și pe Atanasiu prin Manolescu Nicolae, și ca urmare inculpatul Radu

¹⁸⁹ Era vorba de poezia *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, însă Anania nu a nominalizat-o și nici instanța nu i-a consemnat titlul în depoziția de martor. Însă este important să reținem că pe parcursul anchetelor, Securitatea a aflat și despre acel episod, de la o persoană care se afla la Anania atunci, arestată ulterior și ea.

¹⁹⁰ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 250.

¹⁹¹ Afirmarea aceasta nu a mai fost consemnată în depoziția de martor a lui Valeriu Anania, dar a fost relatată de Constantin Atanasiu colegului său de cameră, informator care a consemnat mai departe toată discuția (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 8).

¹⁹² ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 268.

¹⁹³ *Loc. cit.*, f. 268^v.

¹⁹⁴ *Loc. cit.*, f. 269.

Gyr a reluat legătura cu o serie întreagă de legionari[,] compunând și răspândind poezii cu conținut fascist¹⁹⁵. În continuare, era dezvoltată ideea că poeziile sale ar fi avut un scop mobilizator pentru răsturnarea regimului politic:

*„Demetrescu Radu Gyr a recitat poezii atât la locuința lui Anania Valeriu unde au fost înregistrate pe bandă de magnetofon[,] cât și în locuința altora, în scopul mobilizării legionarilor din țară pentru a acționa pe calea armelor pentru răsturnarea regimului democrat popular, acțiuni întreprinse pentru a se trece la executarea planului de insurecție armată împotriva puterii populare de către membrii grupului contra-revoluționar condus de Atanasiu Constantin”.*¹⁹⁶

De asemenea, procurorul sublinia că poetul era considerat „un ideolog și doctrinar” în cadrul organizației legionare, astfel că prin prezența sa ca vechi legionar „constitua un imbold pentru activizarea elementelor fasciste”, iar „prin poeziile compuse în timpul detenției și în libertate el a impulsionat activizarea legionarilor și le-a coordonat acțiunile[,] determinându-i să treacă la organizarea de acțiuni de insurecție armată”¹⁹⁷.

Pentru a demonstra efectul practic al acestor poezii, Mihail Răsuceanu arăta că până la data arestării, unii membri ai grupului și-ar fi procurat armament, muniție și materiale explozive, exemplificând cazul lui Constantin Georgescu (Teologul), judecat în lotul din Ploiești, și gândit de Securitate ca anexă executivă a grupului Atanasiu¹⁹⁸.

Prin urmare, procurorul l-a pus sub acuzație pe Radu Gyr pentru crima de insurecție armată împotriva statului, cerând schimbarea încadrării juridice inițiale a acestuia, din art. 209 pct. 1 c.p. în art. 211 c.p., și desigur, pedepsirea cu moartea. În baza aceluiași tipuri de raționament, aceeași încadrare juridică și pedeapsă era cerută inclusiv pentru Aurel Ibrăileanu¹⁹⁹.

De asemenea, procurorul cerea aplicarea pedepselor maxime pentru ceilalți inculpați încadrați la „uneltire contra ordinii sociale”, respectiv pentru Nicolae Lupu, Victor Clonaru, Mihai Popescu, Ion Stoianovici, Ion Ageu, Aurel Marin, Nicolae Manolescu și Valeriu Cristescu. Și în fine, pentru Radu Gyr și Nicolae Lupu cerea condamnarea inclusiv pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare”, întrucât considera că acțiunea de insurecție armată ar fi fost săvârșită când aceștia ar fi deținut funcții de răspundere în organizația legionară²⁰⁰.

¹⁹⁵ *Loc. cit.*, f. 269^v.

¹⁹⁶ *Loc. cit.*

¹⁹⁷ *Loc. cit.*

¹⁹⁸ *Loc. cit.* Un detaliu important este că în cadrul procesului „Atanasiu”, Constantin Georgescu a fost citat ca martor al acuzării, iar la depoziție a declarat că nu a spus nimănui despre existența armamentului pe care l-a posedat (*loc. cit.*, f. 256^{t-v}).

¹⁹⁹ *Loc. cit.*, f. 270.

²⁰⁰ *Loc. cit.*

O altă mutație juridică operată de procuror față de concluziile de învinuire stabilite inițial de Securitate l-a vizat pe doctorul Aurel Marin. Astfel, pentru că ar fi stabilit legătura cu presupusul comandament legionar din exil, acesta a fost pus sub acuzație pentru crima de trădare de patrie, cerându-se schimbarea calificării inițiale a faptei²⁰¹.

Numai că lucrurile nu s-au oprit aici, procurorul dezvoltând în baza acestei mutații agravante alte două. Așadar, întrucât legăturile „stabilite” de doctorul Aurel Marin cu legionarii din exil ar fi fost făcute la îndemnul Constantin Atanasiu și Radu Gyr, procurorul a cerut tragerea acestora la răspundere și pentru această faptă, prin extinderea concluziilor de învinuire. Drept urmare, cei doi au fost puși sub acuzație inclusiv pentru instigarea la crimă de trădare de patrie!

În încheiere, procurorul cerea „o hotărâre dreaptă și aspră care să arate odată în plus tuturor dușmanilor orânduiri noastre democrat populare, că poporul știe să lupte și să pedepsească dușmanul pentru a-și apăra cuceririle democratice”²⁰².

În continuare, președintele completului a dat curs apărării inculpaților. Mai întâi au urmat susținerile avocaților, care, timorați de „cuceririle democratice” ale regimului, s-au conformat în a recunoaște „faptele reținute” în actul de acuzare, cerând doar încadrări juridice mai favorabile sau acordarea de circumstanțe atenuante²⁰³. Singura învinuire combătută la unison de avocați a fost aceea a deținerii de armament și a intențiilor de a fi fost procurat²⁰⁴.

O excepție de la această obediență generală a făcut-o însă Valentin Enescu, avocatul lui Radu Gyr. În primul rând, acesta a susținut că pentru articolele și poeziile apărute în publicațiile legionare, atașate ca probă la dosar, poetul fusese deja judecat și condamnat în anul 1945. În al doilea rând, a arătat că poeziile create în detenție și recitate după eliberare cu diverse ocazii, nu aveau caracter politic, menționând că totuși era posibil ca poeziile să fi avut și un caracter tendențios, ținând cont de trecutul politic al poetului. O altă precizare prin care arăta absurdul acuzațiilor a fost și aceea că din toți inculpații, poetul nu-i cunoștea decât pe doctorul Aurel Marin și pe Aurel Ibrăileanu, cu primul fiind rudă prin alianță, fapt pentru care a și primit consultații gratuite. În final, avocatul se opunea schimbării încadrării juridice făcută de procuror, arătând că nu există probe în acest sens, și cerea o sentință dreaptă²⁰⁵.

²⁰¹ *Loc. cit.*

²⁰² *Loc. cit.*, f. 270^v.

²⁰³ De pildă, avocatul Nicolae Roșca, apărătorul lui Constantin Atanasiu, recunoștea că acesta din urmă „este arătat ca un dușman înrăit al regimului democrat popular, dar că el are dreptul la apărare și roagă instanța să aplice o pedeapsă justă și proporțională cu faptele și cu pericolul social” pe care îl reprezenta clientul său (*loc. cit.*, f. 270^v-272^v).

²⁰⁴ *Loc. cit.*, f. 270^v-271.

²⁰⁵ *Loc. cit.*, f. 271.

După pledoariile avocaților a urmat dreptul la replică al procurorului, care a cerut ca activitatea infracțională a inculpaților să nu fie minimalizată, reamintind „că la Ploiești s-a constituit un grup înarmat, iar inculpații din acest proces[,] în frunte cu Atanasiu[,] s-au informat pentru procurare de armament și munițiuni”²⁰⁶. În consecință, procurorul insista să se aplice pedeapsa capitală inculpaților Constantin Atanasiu, Grigore Zamfiroiu, Traian Lucuță, Nicolae Groza, Radu Gyr și Aurel Ibrăileanu pentru crima de insurecție armată, iar în cazul doctorului Aurel Marin aplicarea pedepsei capitale pentru crimă de trădare de patrie și prin extindere aceeași pedeapsă o cerea din nou pentru Constantin Atanasiu și Radu Gyr²⁰⁷.

În ultima parte a procesului, apărarea a avut ultimul cuvânt, avocații menținându-și concluziile inițiale și insistând pe ideea că nu a fost vorba de nicio insurecție armată. Cel mai ferm apărător a fost iarăși Valentin Enescu, avocatul poetului, dar președintele completului l-a admonestat, reproșându-i că încearcă să arate că inculpații ar fi nevinovați. Drept urmare, avocatul a părăsit sala de judecată în semn de protest, iar ceilalți avocați au făcut la fel, astfel încât la ultimul cuvânt al inculpaților nu mai era nimeni pe banca apărării²⁰⁸.

După aceasta, președintele a dat cuvântul fiecărui inculpat, în eventualitatea în care ar mai fi avut ceva de susținut în propria apărare. Consemnările secretarului de ședință au fost succinte în acest sens, și, prin urmare, susceptibile de a fi pierdut nuanțe importante ale declarațiilor reale. În orice caz, așa cum sunt consemnate, acestea se rezumă la următoarele linii: Traian Lucuță, Aurel Marin și Ion Stoianovici și-au recunoscut vinovățiile integral, dar au solicitat circumstanțe atenuante. Constantin Atanasiu a recunoscut că a dus activitate interzisă, dar că niciodată nu a fost vorba de procurare de armament și de utilizarea violenței. Grigore Zamfiroiu a declarat și el că nu a discutat vreodată despre armament. La rândul lor, Nicolae Groza și Ion Ageu și-au recunoscut doar discuțiile anticomuniste, cerând o pedeapsă proporțională cu aceste fapte, și doar Radu Gyr, Aurel Ibrăileanu și Nicolae Lupu au negat în întregime acuzațiile aduse²⁰⁹.

Odată finalizate formalitățile, dezbaterile procesului au fost declarate închise în aceeași zi de 25 martie 1959, urmând ca pronunțarea hotărârii să se facă peste cinci zile.

Așadar, la 30 martie 1959, completul de judecată, deliberând în secret, a stabilit cu unanimitate de voturi sentințele, și aproape toate au fost în concordanță cu rechizitoriul procurorului militar. Prin urmare, nu mai puțin de cinci inculpați au fost condamnați la moarte, iar restul la pedepse cuprinse între 20 de

²⁰⁶ *Loc. cit.*, f. 272^v.

²⁰⁷ *Loc. cit.*

²⁰⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 27^v.

²⁰⁹ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 272^v-273.

ani de închisoare și muncă silnică pe viață.

Concret, poetul Radu Gyr, Constantin Atanasiu, Aurel Ibrăileanu, Grigore Zamfiroiu și Nicolae Groza au fost condamnați la moarte pentru crima de insurecție armată. Următorii doi, respectiv Traian Lucuță și Aurel Marin au fost condamnați la muncă silnică pe viață, primul pentru „crima de insurecție armată”, al doilea pentru „crimă de trădare de patrie”, însă ambii cu circumstanțe atenuante, date fiind schimbările de atitudine din timpul anchetelor, și a pledoariilor făcute în instanță după regia Securității²¹⁰.

Ceilalți șapte au fost condamnați pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”, primind următoarele pedepse: Nicolae Lupu, Victor Clonaru, Ion Ageu și Valeriu Cristescu, câte 25 ani închisoare fiecare, Nicolae Manolescu 22 ani închisoare, iar Mihai Popescu și Ion Stoianovici câte 20 de ani închisoare.

De asemenea, Radu Gyr și Constantin Atanasiu au mai primit fiecare câte o condamnare la moarte pentru „instigare la crima de trădare de patrie”, așa cum a cerut procurorul de caz, iar în secundar tuturor condamnaților li s-a dispus confiscarea întregii averi personale²¹¹.

În final, în stilul consacrat al justiției proletare, instanța a stabilit ca recursul condamnaților la moarte să fie depus într-un termen de maxim 24 de ore, iar pentru restul în termen de trei zile²¹².

Uzând cu toții de acest drept, recursurile au fost judecate o lună mai târziu de un Colegiu Militar din cadrul Tribunalului Suprem al R.P.R, mai precis în zilele de 7 și 9 aprilie 1959, iar în ședința din 9 aprilie au fost respinse toate²¹³.

Semnificația istoriei lotului „Atanasiu”

Privită în ansamblu, istoria lotului „Atanasiu Constantin și alții” ocupă un loc de prim plan în constelația proceselor politice orchestrate de Securitate în perioada anilor 1958-1959, alături de celebrele loturi „Rugul Aprins”, „Noica-Pillat”, „Târgu Ocna”, „Garda Albă”, „Garda Tineretului Român” sau cel al partizanilor conduși de Toma Arnăuțoiu. Numai că spre deosebire de acestea, lotul „Atanasiu Constantin” a constituit un „proces-pivot” în jurul căruia au gravitat alte procese satelit, Securitatea încercând să creeze imaginea unei rețele legionare de anvergură națională, care ar fi complotat împotriva regimului politic în mod coordonat, pe multiple planuri²¹⁴. Din aceste loturi satelit, amintim aici de lotul „Georgescu Constantin și alții” din Ploiești, cu 31 de condamnați²¹⁵, lotul

²¹⁰ *Loc. cit.*, f. 129-130, 159-160, 271-272.

²¹¹ A se vedea minuta Sentinței nr. 62 din 30 martie 1959 a Tribunalului Militar al Regiunii II-a Militară, București (*loc. cit.*, f. 274-276).

²¹² *Loc. cit.*, f. 301.

²¹³ ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 11, f. 25-26, 32.

²¹⁴ Mărculescu 2010, p. 15-16.

²¹⁵ Lot aproape în oglindă cu lotul-„părinte”. Membrii lotului „Georgescu Constantin” au avut și ei ca principal cap de acuzare faptul că ar fi organizat o insurecție armată împotriva statului, astfel că

„Stoenescu Vasile și alții” din București, cu 28 de condamnați²¹⁶, lotul „Iulian Constantin și alții” din București, cu 15 condamnați²¹⁷, lotul „Radu Constantin și alții” din Baia Mare, cu 16 condamnați²¹⁸, lotul „Petrescu Vasile și alții”, cu 8 condamnați²¹⁹, lotul „Caceu Cornel și alții” din Arad, cu 8 condamnați²²⁰, lotul „Tache Gheorghe și alții”, cu 7 condamnați²²¹ și lotul „Mărculescu Radu și alții”, cu 4 condamnați²²². În afară de acestea, identificate până în prezent, este foarte posibil ca lotul-„părinte” să mai fi avut și alte ramificații, ținând cont că însuși Constantin Atanasiu estima după finalizarea procesului său că loturile adiacente ar fi numărat aproape 300 de persoane²²³. În orice caz, deși nu avem deocamdată

o parte din membri au fost condamnați la moarte (ACNSAS, fond Penal, dos. 1667, vol. 9, f. 11, 57-61).

²¹⁶ Acesta a fost lotul prizonierilor de război din care inițial a făcut parte și Aurel State, însă datorită tentativei de suicid din timpul anchetelor, care a necesitat internarea de lungă durată, cauza sa a fost disjunsă, iar judecarea efectuată separat, cu întârziere. A se vedea sentința nr. 510 din 14 mai 1959 a Tribunalului Militar București (vezi ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 10, f. 339-341). Membrii judecați în lotul „Stoenescu Vasile”, au fost considerați de Securitate ca activând în cadrul organizației conduse de Constantin Atanasiu, aceștia fiind pregătiți să acționeze la „momentul oportun” pentru înlăturarea regimului comunist (ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 10, f. 343^v-346).

²¹⁷ Acest lot a fost constituit în cea mai mare parte din membri de familie și prieteni ai principalilor învinuți din lotul „Atanasiu”, la rândul lor învinuți în cea mai mare parte pentru colportarea și audierea poeziilor de închisoare create de Radu Gyr. Cu acest cap de acuzare a fost condamnată soția lui Constantin Atanasiu, soția lui Mihai Popescu, soția, fiica și fiul lui Grigore Zamfiroiu și soția lui Valeriu Cristescu (ACNSAS, fond Penal, dos. 12573, vol. 2, f. 377-379).

²¹⁸ Și deținuții condamnați în acest lot au fost considerați de Securitate ca fiind sub coordonarea lui Constantin Atanasiu. Între aceștia au mai fost condamnați Nistor Man și Aurel Vișovan (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 10, f. 282^v; ACNSAS, fond Penal, dos. 61, vol. 5, f. 68-84).

²¹⁹ Acesta a fost lotul „inginerilor”, condamnați pentru că la indicațiile lui Constantin Atanasiu și Traian Lucuță ar fi pus la cale acțiuni de sabotaj economic (ACNSAS, fond Penal, dos. 12664, vol. 1-10 *passim*; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 8, f. 262; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 267).

²²⁰ Acesta a fost lotul preoților arădeni, considerați subordonați lotului „Atanasiu” prin preotul Ion Ageu. Conform scenariului Securității, preotul Ion Ageu din grupul „Atanasiu” i-ar fi dat dispoziție preotului Cornel Caceu ca să grupeze în jurul său pe toți legionarii cunoscuți de el în Arad, ceea ce ar și fi făcut cu preoții cunoscuți. Din acest lot a mai făcut parte și preotul Ilarion Felea, figură de prim plan a ortodoxiei românești, decedat la Aiud după condamnare (ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 7, f. 261-264; ACNSAS, fond Penal, dos. 14157, vol. 1-6, *passim*).

²²¹ Conform concluziilor de învinuire stabilite de Securitate reieșea că membrii acestui lot „au desfășurat o intensă activitate subversivă sub conducerea comandanților legionari Atanasiu Constantin și Ibrăileanu Aurel, care s-a materializat în organizarea ajutorului legionar, desfășurarea unei intense activități de agitație și propagandă contrarevoluționară” (ACNSAS, fond Penal, dos. nr. 1797, vol. 1, f. 490).

²²² ACNSAS, fond Penal, dos. 50630, vol. 1-9 *passim*.

²²³ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 19. De reținut și faptul că în septembrie 1958, deci cu jumătate de an înainte de proces, Securitatea estima că „organizația Atanasiu” ar fi numărat aproximativ 100 de „membri”. A se vedea „referatul ministrului Afacerilor Interne Alexandru Drăghici privind analiza muncii informativ-operative desfășurată de organele Securității

o imagine completă a tuturor ramificațiilor, este clar că lotul „Atanasiu” a fost gândit să subsumeze cât mai multe persoane cu trecut legionar, care ar fi putut fi legate prin narațiuni fictive de personajul cheie²²⁴.

De asemenea, lotul „Atanasiu Constantin” a reprezentat un proces-„școală” al Securității, în care instrumentarea ideologică a realității a atins apogeul, în efortul acesteia de a lichida opoziții reali sau presupuși ai regimului, și în special pe cei care în detențiile anterioare au dat dovadă de rezistență morală față de regim. Cazul foștilor prizonieri de război este emblematic din acest punct de vedere. Rezistența lor morală din prizonierat, continuată în detențiile din țară, a fost interpretată ca activitate legionară, proiectându-se asupra tuturor rezistențelor o coloratură politică legionară, astfel încât să fie acuzați în bloc și cât mai infam, indiferent de realele lor afinități politice și speranțe de viitor. Mai pe scurt, anticomunismul tuturor acestora a fost tradus de Securitate ca fascism (legionarism). În acest sens, câteva dintre cele mai evidente falsificări ideologice au fost proiectate asupra lui Victor Clonaru, Aurel State, Aurelian Gulan și Radu Mărculescu. În realitate, nici unul nu fusese legionar, dar Securitatea i-a etichetat ca atare, condamându-i la ani grei de închisoare, etichetă multiplicată apoi și în documentele de urmărire informativă instrumentate după grațierile din anul 1964.

Un alt aspect esențial este acela că, în valurile de arestări din anii 1958-1959, Securitatea nu a eliminat doar opoziții activi ai regimului, ci în special pe cei care reprezentau un potențial pericol, și care ar fi putut declanșa reacții anti-comuniste de amploare la o conjunctură politică nefavorabil regimului, asemenea celei din Ungaria anulului 1956. Cu alte cuvinte, represiunea din acești ani a avut un caracter eminentemente „profilactic”, iar pentru identificarea și incriminarea adversarilor prezumtivi, Securitatea s-a folosit de discuțiile anticomuniste identificate în urmărirea informativă care au precedat arestărilor, dar și de eventualele publicații interzise și scrieri de sertar descoperite la percheziții, în particular memorii și poezii de închisoare. Astfel, a fost reprimat brutal „delictul de opinie”, ca potențial germene al unor mișcări de masă. Așadar, regimul nu a tolerat nici măcar o formă de rezistență pasivă față de el²²⁵. În această cheie trebuie înțeleasă și construcția scenariului de insurecție armată a lotului „Atana-

Statului, prezentat în deschiderea ședinței cu directorii și locuitorii acestora din regiuni și centrala ministerului” din 16 septembrie 1958 (Dobre 2006, p. 476-497).

²²⁴ Reținem că pe durata anchetelor, Constantin Atanasiu a fost amenințat în repetate rânduri, că prin el vor fi eliminate toate persoanele cu trecut legionar, indiferent dacă acele persoane ar mai fi desfășurat activitate interzisă sau nu (ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 24^v, 69^v, 85^v-86).

²²⁵ Prin rezistență pasivă înțelegem totalitatea opiniilor și atitudinilor de viață, altele decât cele comuniste, afirmate nu neapărat comunitar, cât mai ales ferm individual sau cel mult în cercuri restrânse.

siu”²²⁶.

O altă particularitate a represiunii acelor ani a fost aceea că instanțele militare de judecată, aflate în simbioză perfectă cu Securitatea, au pronunțat condamnări semnificativ mai dure față de aceleași culpe imputate în anii `50-`56, fapt care a marcat apogeul fricii, urii și al absurdității unui regim obsedat de conspirații perpetue, și care acționa cu totul discreționar în tentativa de a-și menține puterea absolută. Din acest punct de vedere, deși poate părea paradoxal, scenariul lotului „Atanasiu” este expresia fidelă a celor mai pătimase spaime și a celor mai intense defulări de ură de care a dat dovadă Securitatea în acei ani²²⁷. De altfel, pe fondul acestui sentiment de „cetate asediată”, regimul de la București a extins prin decret pedeapsa cu moartea chiar la mijlocul anului 1958, pentru mai multe infracțiuni cu caracter politic, în mod special pentru tipul celor care au dus la condamnarea membrilor lotului „Atanasiu”²²⁸.

Nu în ultimul rând, toate aceste procese „simbol” au constituit o probă de capacitate pe care Securitatea a dat-o în fața nomenclaturii de la București, pentru a arăta că se descurcă cu adversarii regimului și fără asistența „fratelui mai mare” de la răsărit, care în același an își efectua retragerea trupelor de ocupație de pe teritoriul românesc.

Și în fine, un scop cu bătaie lungă pe care Securitatea l-a urmărit când a conceput scenariul lotului „Atanasiu”, în complementaritate cu lotul „Rugul Aprins” și lotul „Viforâta”, a fost acela de a demonstra că în mănăstiri exista o activitate legionară intensă, camuflată sub masca „misticismului”, pentru a putea declanșa represiunea asupra monahismului ortodox și a vieții Bisericii Ortodoxe Române în genere, lucru pe care l-a și pus în aplicare începând cu toamna anului 1959²²⁹.

²²⁶ Mărculescu 2010, p. 15-17; Gulan 2010, p. 38-39, 282-283.

²²⁷ În detenția de la Aiud, Radu Gyr avea să relateze unui coleg de cameră informator că atât el cât și ceilalți membri de lot au fost amenințați că „nu numai toți legionarii vor fi nimiciți fizic, dar și soțiile și rudelor lor, pentru ca să-i blesteme, ca nimeni să nu se mai apropie de ei, ca să dispară definitiv această plagă” (ACNSAS, fond Documentar, dos. 13484, vol. 3, f. 109).

²²⁸ Este vorba despre Decretul 318/17 iulie 1958. A se vedea subiectul mai pe larg la Stancu 2012, p. 185-188; Cf. Ministerul Justiției 1958, p. 103, 109-110, 112.

²²⁹ În acest sens a se vedea Decretul M.A.N. 410/28 octombrie 1959. Un document programatic care a stat la baza decretului a fost un referat întocmit de ministrul de interne Alexandru Drăghici, în octombrie 1958, în care arăta că în mănăstiri se ducea o intensă activitate conspirativă, de nuanță legionară. În primul rând se arăta că această activitate ar fi fost coordonată de Constantin Atanasiu, care i-ar fi dat instrucțiuni lui Grigore Zamfiroiu să conducă activitatea legionară din mănăstiri. La rândul său, ierodiaconul Valeriu (Vartolomeu) Anania, condamnat în lotul „Viforâta”, era considerat organizator al grupului „Viforâta”, grup în cadrul căruia ar fi făcut educație legionară cu poeziile (de închisoare) lui Radu Gyr. Lotul „Rugul Aprins” era „mostra” perfectă cu „călugări-legionari” iar în privința corelației lotului „Atanasiu” cu „Rugul Aprins”, aceasta a fost conepută de Securitate prin Ion Stoianovici, fost coleg de detenție cu Atanasiu, iar în 1958 monah la schitul Rarău, aflat sub ascultarea părintelui Daniil Sandu Tudor. În viziunea Securității, Stoia-

Destine frânte

În opinia noastră, condamnarea membrilor lotului „Atanasiu Constantin” și a celor din loturile satelit, a marcat în ochii Securității sfârșitul destrukturării pretinsei „organizații legionare” care ar fi activat în țară. Odată finalizată această etapă, organele de represiune se puteau concentra în continuare pe aplicarea loviturii de grație împotriva adversarilor politici, respectiv reeducarea lor ideologică în detenție, astfel încât aceștia să se integreze după eliberare în noua realitate socialistă, fără a mai reprezenta vreun pericol.

Pentru aceasta, conducerea M.A.I. a hotărât ca Aiudul să devină centru de reeducare al legionarilor și celor asimilați lor, iar baza instituțională a reeducării a fost creată în prima zi a anului 1959, prin înființarea Grupului Operativ Aiud, condus de comandantul penitenciarului, colonelul Gheorghe Crăciun²³⁰.

În paralel cu etapa de pregătire a reeducării, desfășurată pe tot parcursul anului 1959, condamnații la moarte din lotul „Atanasiu” s-au aflat încarcerați la penitenciarele Uranus și Jilava, luând cu intermitențe calea tribunalelor militare, ca martori ai acuzării în alte procese politice subordonate lotului lor. Astfel, toamna anului 1959 i-a prins pe toți aceștia cu moralul la pământ, uzați fizic și psihic de anii detențiilor anterioare, dar mai ales de ultimul an și jumătate de anchete și procese²³¹.

În această atmosferă sufocantă, de așteptare a execuției cu lanțurile la picioare, nici unul nu bănuia că în curând vor lua cu toții calea Aiudului pentru a fi reeducați, context în care urmau să treacă prin alte contorsiuni sufletești.

În ceea ce-l privea pe poetul Radu Gyr, „mentorul moral” al inexistentei organizații „Atanasiu”, acesta se resemnase că va sfârși prin moarte, adoptând o atitudine profund creștină²³². Numai că Securitatea îi rezervase un rol special și în cadrul reeducării, ținând cont de aceleași două motive care au stat la baza rolului atribuit în scenariul de „insurecție armată”, respectiv faptul că în perioada

novici ar fi făcut mai multe deplasări la mănăstirile din țară, ocazii în care ar fi contactat un mare număr de legionari, raportându-i apoi situația din teren „comandantului” Constantin Atanasiu și posibilitățile de comunicare cu ei. În finalul acestui raport, ministrul Drăghici propunea desființarea seminarelor monahale, scoaterea din mănăstiri a tuturor monahilor cu trecut legionar, închiderea mănăstirilor și schiturilor înființate după 23 august 1944, urmând să li se dea destinația de biserici deservite de preoți de mir, precum și „interzicerea cu desăvârșire” ca în viitor să se înființeze alte mănăstiri și schituri. De asemenea, se dorea desființarea a jumătate din mănăstirile existente, precum și interzicerea intrării în monahism a tinerilor, vârsta limită propusă fiind de la 50 de ani în sus (vezi „Referat privind activitatea contrarevoluționară desfășurată în cadrul mănăstirilor”, emis de D.G.S.S. în data de 6 octombrie 1958, în Păiușan, Ciuceanu 2001, p. 321-331).

²³⁰ Ursu 2019, p. 65-70.

²³¹ ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 151^{r-v}, 156^{r-v}; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 7, 14, 77-78; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 11, f. 1; ACNSAS, fond Penal, dos. 276, vol. 17, f. 233; ACNSAS, fond Penal, dos. 14057, vol. 5, f. 494.

²³² ACNSAS, fond Documentar, dos. 15059, f. 245; ACNSAS, fond Documentar, dos. 15060, f. 155-156^v; ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 69.

interbelică fusese cel mai proeminent poet al Mișcării Legionare, și că în detenția anilor 1945-1956 se remarcase ca unul dintre principalii piloni morali ai deținuților politic, prin poeziile sale de închisoare²³³. Desigur, pentru noul rol, Securitatea trebuia să-l pregătească intens cu alte metode de „convingere”, specifice situației sale de om cu sănătatea ruinată și detașat complet de preocupările politice²³⁴. Așa se explică de ce comutarea sentinței sale la moarte nu a fost decât o formalitate de partid.

Nevoia reactualizărilor memoriale

În plan memorial, așa cum arătam la început, povestea lotului „Atanasiu Constantin” este receptată extrem de difuz și anacronic, mai precis din prisma ideii că poetul Radu Gyr ar fi fost condamnat la moarte pentru poezia *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te Ioane!*. Însă documentele de arhivă arată clar că aserțiunea aceasta este mai degrabă un mit simplist, în realitate poetul fiind condamnat nu doar pentru această poezie manifest, ci pentru întreaga operă lirică de închisoare, și în secundar pentru cea creată în anii din proximitatea penultimei sale detenții²³⁵.

În plus, ca un efect secundar negândit de opresori, condamnarea poetului la moarte i-a adus în posteritate și aureola de „poet-martir”, ștergând din memoria colectivă derapajele sale politice din anii militantismului legionar. Situația aceasta a prevăzut-o însuși poetul la scurt timp după pronunțarea sentinței, în acest sens destăinuindu-se colegilor de lot că dacă se va pune în aplicare condamnarea la moarte, atunci „fără voia lui va deveni un erou cântat și respectat ca un poet care a suferit și a fost împușcat pentru poeziile lui religioase[,] și care nu au caracter politic”, lucru care s-a și întâmplat după căderea comunismului. Așadar, este clar că având un destin atât de sinuos și o receptare memorială vizibil deficitară, avem nevoie de o reactualizare care să țină cont de toate fațetele biografice ale poetului²³⁶.

Însă, de o reactualizare memorială au nevoie și vocile captive încă în logica Securității, care pretind că poeziile sale, create în detenția comunistă, ar fi expresia crezurilor sale legionare, și demne de oprobriu public, sau pur și simplu contestabile în spațiul public din cauza trecutului politic al poetului. În realitate, toate aceste poezii au fost expresia cea mai fidelă a anticomunismului manifestat

²³³ Tudorache 2020, p. 131-150.

²³⁴ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 7, 27^v.

²³⁵ Desigur, este clar că poezia în cauză a avut un rol în desfășurarea anchetelor, însă nu a schimbat cu nimic optica scenariului de insurecție armată sau gradul de vinovăție al poetului în ochii Securității, întrucât aceasta a considerat că prin toate poeziile create în detenție, și nu numai, a alimentat moralul „grupului” pentru o insurecție armată. În plus, în caietele cu poezii confiscate se regăsea transcrisă și poezia *Cântec de jale*, de un anticomunism și mai explicit decât *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane!*.

²³⁶ ACNSAS, fond Informativ, dos. 187882, vol. 9, f. 69.

de marea masă a deținuților politici, prin urmare o moștenire culturală demnă de toată considerația.

Abrevieri bibliografice

- ACNSAS – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
 AANP – Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor
 Anania 2008 – Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, 2008
 Andreica 2000 – Gheorghe Andreica, *Mărturii ... Mărturii ... din iadul temnițelor comuniste*, București, 2000
 Anton, Constantiniu 2013 – Mioara Anton, Laurențiu Constantiniu (editori), *Guvernați și guvernanți. Scrisori către putere 1945-1965*, Iași, 2013
 Ciobanu, Ionescu 2010 – Marian-Alexandru Ciobanu, Nicolae Ionescu, „Aspecte ale rezistenței anticomuniste ale elevilor LMK între anii 1946-1958”, în *Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui*, XXXI, vol. II, 2010, p. 290-297
 Clonaru 1992 – Victor Clonaru, „O sentință penală”, în Eugen Șahan (coord.), *Din documentele rezistenței nr. 7*, București, 1992, p. 215-222
 Dobre 2006 – Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. I (1948-1967), București, 2006
 Gulan 2010 – Aurelian Gulan, *Victime și călăi. Amintiri din Gulag*, București, 2010
 Ionescu 2015 – Nicolae Ionescu, *Am crezut până la capăt. Țara, războiul, temnița comunistă, libertatea*, București, 2015
 Mărculescu 2007 – Radu Mărculescu, „Puiu Atanasiu”, în *Puncte Cardinale*, anul XVII, nr. 6/198, iunie 2007, p. 16
 Mărculescu 2010 – Radu Mărculescu, *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*, București, 2010
 Mărculescu 2012 – Radu Mărculescu, *Mărturii pentru Judecata de Apoi adunate din gulagul românesc*, București, 2012
 Ministerul Justiției 1958 – Ministerul Justiției, *Codul penal. Text oficial cu modificările până la data de 1 iunie 1958, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, 1958
 Nicolescu 2011 – Basarab Nicolescu, *De la Isarlik la Valea Uimirii*, vol. I. *Interferențe spirituale*, București, 2011
 Pavlovici 2014 – Florin Constantin Pavlovici, *Tortura, pe înțelesul tuturor. Memorii*, ediție online îngrijită de Lidia Vianu, București, 2014
 Păiușan, Ciuceanu 2001 – Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist: 1945-1958*, București, 2001
 Petrescu 2008 – Aspazia Oțel Petrescu, *Doamne, strigat-am!*, ediția a II-a, București, 2008
 Salcă 2000 – Alexandru Salcă, *În zeghe printre sfinți. Memorii II*, Brașov, 2000
 Spiridon 2011 – Raluca Nicoleta Spiridon, „Rolul anchetelor penale în organizarea proceselor politice (1958-1964)”, în *Caietele CNSAS*, anul IV, nr. 1-2 (7-8), 2011, p. 78-84
 Stancu 2012 – Radu Stancu, „Ideologie, represiune și pedeapsa cu moartea în deceniul dinaintea adoptării Codului penal din 1969”, în *Revista Arhivelor*, vol. LXXXIX, 2012, nr. 1, p. 181-203
 State 1993 – Aurel State, *Drumul crucii*, vol. II, București, 1993
 Șahan 1992 – Eugen Șahan (coord.), *Din documentele rezistenței*, nr. 6, A.F.D.P.R., București, 1992, p. 279-286

- Tudorache 2020 – Dan Tudorache, „Radu Gyr, de la «cântăreț oficial» al Mișcării Legionare la poetul rezistenței din închisorile comuniste”, în *Altarul Reîntregirii*, Serie nouă, anul XXV, nr. 1, ianuarie-aprilie, 2020, p. 131-150
- Ursu 2019 – Dragoș Ursu, *Istoria sistemului concentraționar comunist: Fenomenul reeducării de la închisoarea Aiud*, teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2019
- Vasile 2019 – Lucian Vasile, „Omul care a avut curajul să nu cedeze niciodată”, în volumul *Ploieșteni de ieri și de azi*, Ploiești, 2019